

SPEL MET MEERWAARDE IN DE PRAKTIJK

Accountants en
commissarissen van
woningcorporaties,
bondgenoten in
governance

vereniging van toezichhouders in woningcorporaties

September 2020

Koninklijke Nederlandse
Beroepsorganisatie
van Accountants

The logo for the Koninklijke Nederlandse Beroepsorganisatie van Accountants (NBA) consists of a solid orange horizontal bar above the letters 'NBA' in a bold, orange, sans-serif font.

Koninklijke Nederlandse
Beroepsorganisatie
van Accountants

© 2020 Koninklijke NBA

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd,
opgeslagen in een geautomatiseerd gegevens bestand of
openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij
door middel van druk, fotokopieën, microfilm of op welke
andere wijze dan ook, zonder voorafgaande toestemming
van de NBA.

INHOUD

1.	INLEIDING	4
2.	HET ONDERZOEK	6
3.	ONDERZOEKSRESULTATEN	7
3.1	ALGEMEEN	7
3.2	KENNIS VAN VIGERENDE WET=EN REGELGEVING	10
3.3	SELECTIEPROCES ACCOUNTANT	10
3.4	CONTACTMOMENTEN MET DE ACCOUNTANT	14
3.5	PRE-AUDIT GESPREK MET DE ACCOUNTANT	14
3.6	JAARLIJKS GESPREK MET DE ACCOUNTANT BUITEN AANWEZIGHEID BESTUUR	16
3.7	BESPREKING JAARREKENING, ENZ. IN VOLTALLIGE RVC	18
3.8	JAARLIJKS GESPREK OVER DE MANAGEMENT LETTER VAN DE ACCOUNTANT	20
3.9	AFZONDERLIJKE RAPPORTERING ACCOUNTANT	21
3.10	ASSURANCERAPPORTEN	22
3.11	BEOORDELING FUNCTIONEREN ACCOUNTANT	23
3.12	INTEGRALE TOEPASSING VAN DE GOVERNANCECODE WONINGCORPORATIES	27
3.13	ZACHTE BEVINDINGEN ACCOUNTANT	30
3.14	RELATIE MET ACCOUNTANT WORDT ECHT BELEEFD	34
4.	OVERIGE BEVINDINGEN UIT HET ONDERZOEK	36
4.1	VOLLEDIGHEID AANBEVELINGEN VTW HANDREIKING	36
4.2	TWEE STELLINGEN	36
5.	AFSLUITING EN CONCLUSIES	39
	BIJLAGE 1 INDICATIEVE OPVOLGINGSPERCENTAGES PER AANBEVELING	40
	BIJLAGE 2 VRAGENLIJSTEN	42

1. INLEIDING

Met ingang van 1 januari 2020 worden woningcorporaties met meer dan 5.000 verhuureenheden als een organisatie van openbaar belang. ('oob') aangemerkt¹.

De oob-status zorgt voor aanvullende wettelijke waarborgen voor de wettelijke controle².

Daarnaast gaat er een stimulans richting de woningcorporaties om hun interne beheersing op een hoger niveau te brengen. De betreffende woningcorporaties krijgen te maken met een aantal ver strekkende regels voor de jaarrekeningcontrole en de samenwerking met de accountantsorganisatie. Deze zijn met name gericht op de onafhankelijkheid van de controlerend accountant, de kwaliteit van de controle en het verzwaaarde toezicht op accountantsorganisaties. De nieuwe regels hebben ook invloed op de governance van de woningcorporaties.

In de Woningwet bestaat al voor woningcorporaties met meer dan 10.000 verhuureenheden de verplichting tot instelling van een auditcommissie (AC). Met de oob-status wordt deze verplichting uitgebreid tot woningcorporaties met meer dan 5.000 verhuureenheden.

De branchevereniging Aedes heeft in samenspraak met de Vereniging van Toezichthouders in Woningcorporaties (VTW) een modelreglement auditcommissie opgesteld.

Belangrijke formele vereisten betreffen:

1. De auditcommissie bestaat uit ten minste twee leden die door de Raad van Commissarissen (RvC) uit zijn midden wordt benoemd;
2. Ten minste één lid hiervan beschikt over relevante kennis en ervaring op het gebied van financiële bedrijfsvoering;
3. De auditcommissie wordt niet voorgezeten door de voorzitter van de RvC;
4. Ten minste één maal per jaar brengt de auditcommissie samen met het bestuur aan de RvC een verslag uit over de ontwikkelingen in de relatie met de externe accountant, waaronder in het bijzonder zijn onafhankelijkheid.

De VTW heeft verder in 2016 de handreiking 'Professioneel intern toezicht met de auditcommissie' uitgegeven³. Dit is een praktische gids voor RvC's over de samenstelling, taken en verantwoordelijkheden van de auditcommissie en hoe het intern toezicht hiermee om dient te gaan.

In 2013 heeft de VTW ook een publicatie uitgebracht waarin o.a. de relatie tussen de RvC en de externe accountant van woningcorporaties wordt behandeld. Een licht aangepaste versie van deze publicatie is als handreiking met de titel *Spel met meerwaarde* in 2017 verschenen.

¹ Dit betreft 139 van de 299 woningcorporaties.

² Zie de NBA brochure Gevolgen invoering oob-status voor woningcorporaties en hun accountants.(september 2019)

³ <https://www.vtw-publicaties.nl/>

In het voorwoord van deze VTW handreiking staat o.a. het volgende:

“De relatie tussen de RvC van een woningcorporatie en de externe accountant is van cruciaal belang voor goed intern toezicht. De feitelijke werkzaamheden van de accountant zijn daar een belangrijk onderdeel van. De selectie van de accountant door de RvC en het opdrachtgeverschap daarna, vraagt ook om een goede relatie tussen RvC, (bestuur) en accountant.

Uitgangspunt van het functioneren van de accountant is de toepasselijke wet- en regelgeving, op basis waarvan hij of zij een oordeel geeft over de financiële verantwoording van een woningcorporatie. Daarnaast is het wenselijk dat de accountant door de RvC (en het bestuur) wordt uitgedaagd – en ook autonoom de behoefte voelt – om ‘voorbij de cijfers te kijken’. Wat wordt naast de formele controlewerkzaamheden nog meer waargenomen? Wat valt op? Wat kan beter?

Door een bredere taakopvatting kan de accountant aanzienlijke meerwaarde leveren. De RvC (en het bestuur) moeten de accountant dan wel de ruimte bieden om invulling te geven aan zijn of haar signalerende en waarschuwende rol. Dan levert de accountant meer dan alleen de verklaring die kan worden “afgevinkt”.

De VTW biedt met deze handreiking en de daarin opgenomen 12 aanbevelingen, handvatten om het opdrachtgeverschap van de RvC richting de accountant steviger in te vullen.”

Het opvolgen van de 12 aanbevelingen zal naar verwachting van de VTW leiden tot een betere relatie met de accountant en daarmee tot verhoging van de kwaliteit van de besturing van de woningcorporatie en het interne toezicht daarop.

In het najaar 2019 hebben de NBA en de VTW besloten om onderzoek te doen naar de wijze waarop commissarissen de aanbevelingen toepassen in de praktijk. De leden van de VTW hebben hiertoe een korte vragenlijst ontvangen.

Daarnaast hebben de accountants die woningcorporaties controleren een soortgelijke vragenlijst ontvangen mede ter validatie van de antwoorden van de commissarissen.

In hoofdstuk 3 volgt per aanbeveling allereerst enige achtergrondinformatie ontleend aan de VTW Handreiking, vervolgens de onderzoeksresultaten met aansluitend een korte duiding van die resultaten. Hierbij wordt soms ook verwezen naar andere VTW publicaties en een onderzoek dat de NBA in 2019 uit heeft laten voeren onder de voorzitters van AC's van Nederlandse beursfondsen (AEX en AMX)⁴.

⁴ Motivacion: Onderzoek onder voorzitters van Audit Commissies (25 juni 2019)

2. HET ONDERZOEK

Het onderzoek is uitgevoerd in de periode november/ december 2019 via een korte vragenlijst. Verwezen wordt naar bijlage 2 voor de vragenlijsten.

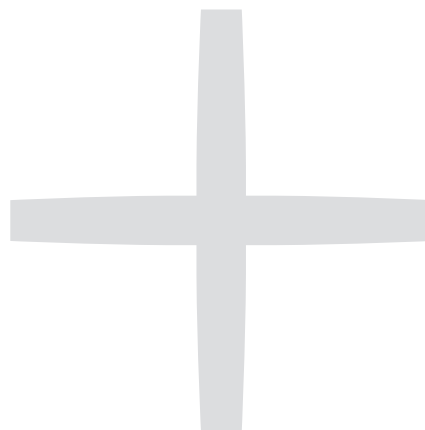
De vragenlijsten voor de commissarissen zijn door de VTW verspreid onder haar leden. De vragenlijsten voor accountants zijn verspreid via de NBA Stuurgroep woningcorporaties onder de accountants die eindverantwoordelijk zijn voor de jaarrekeningcontrole van woningcorporaties. Aan het onderzoek hebben in totaal 18 accountants en 165 commissarissen deel genomen.

De controle van de woningcorporaties is geconcentreerd bij een relatief kleine groep accountants die hoofdzakelijk zijn verbonden aan de grootste vijf accountantskantoren (KPMG, Deloitte, PwC, EY en BDO). In tegenstelling tot commissarissen is het aantal woningcorporaties voor accountants niet aan een wettelijk maximum verbonden.

De accountants controleren de jaarrekening van 119 corporaties. (waarvan 45 met minder dan 5000 verhuur eenheden, 74 zijn inmiddels als oob aangemerkt) Twee accountants controleren meer dan 10 woningcorporaties (25 resp. 16).

En twee accountants hebben desgevraagd ingevuld dat zij zelf een commissariaat bij een woningcorporatie vervullen/ vervulden.

De commissarissen hebben bij elkaar 209 commissariaten. (waarvan 92 bij een woningcorporatie met minder dan 5000 verhuur eenheden, 117 commissariaten hebben derhalve betrekking op een oob) De meeste commissarissen hebben slechts 1 commissariaat

3. ONDERZOEKSRESULTATEN

3.1 ALGEMEEN

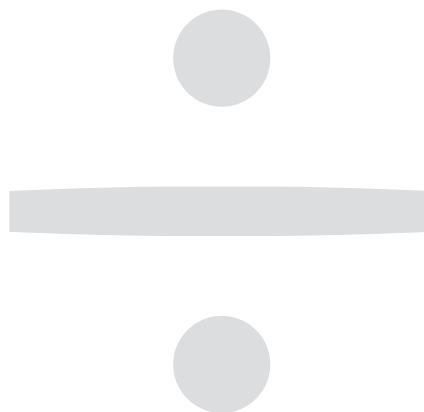
Tweeëntwintig commissarissen (13 %) hebben aangegeven geen rechtstreekse contacten met de accountant te hebben. Dit is opmerkelijk aangezien alle woningcorporaties verplicht zijn om in opdracht van de RvC een accountantscontrole van de jaarrekening uit te laten voeren. Vermoedelijk kan dit verklaard worden uit het feit dat de accountant alleen contacten heeft met de AC en niet met de volledige RvC. Op grond van de bepalingen 5.8 en 5.10 uit de Governancecode woningcorporaties zou verwacht mogen worden dat de accountant ook contacten met de RvC heeft.

Hieronder volgen nog kort de 12 aanbevelingen in de VTW handreiking:

1. Bestuur en RvC stellen jaarlijks vast dat zij expliciet op de hoogte zijn van de vigerende wet- en regelgeving en borgen een juiste toepassing ervan.
2. De RvC licht het selectieproces van de accountant toe in het jaarverslag, alsmede de redenen die aan de wisseling ten grondslag liggen.
3. De AC voert jaarlijks een pre-audit gesprek met de accountant.
4. De AC voert jaarlijks een gesprek met de accountant buiten de aanwezigheid van het bestuur.
5. De jaarrekening, de controleverklaring en het accountantsverslag worden door de accountant besproken in de voltallige RvC.
6. De AC voert jaarlijks een gesprek met de accountant over de managementletter. De managementletter wordt ter kennisname gebracht van de RvC.
7. De accountant rapporteert afzonderlijk over het interne risicobeheersings- en controlesysteem, het investeringsstatuut en het verbindingsstatuut in de management letter. Een samenvatting wordt opgenomen in het accountantsverslag.
8. De assurance-rapporten worden ter informatie aangeboden aan de AC en of RvC.
9. De beoordeling van het functioneren van de accountant en de evaluatie van de wederzijdse samenwerking wordt als onderwerp geagendeerd bij de AC vergadering.
10. Het bestuur, de RvC en de accountant besteden aandacht aan de integrale toepassing van de Governancecode Woningcorporaties en rapporteren hier jaarlijks over.
11. De commissarissen dagen de accountant uit om 'meer' te zeggen door de bespreking van de 'zachte' bevindingen te agenderen.
12. Het bestuur en de RvC stellen jaarlijks vast dat de relatie met de externe accountant ook echt wordt 'beleefd'.

De 12 aanbevelingen van de VTW lijken goed opgevolgd te worden in de praktijk. De perceptie van de accountants over de mate van opvolging is echter bij vrijwel alle aanbevelingen minder positief dan die van de commissarissen. Bij een aantal aanbevelingen wijken de opvolgings percentages tussen de commissarissen en de accountants meer dan 10 % af waarbij op valt dat de opvolging volgens de accountants (in vergelijking met de perceptie van de commissarissen) substantieel lager is. Voor de exacte percentages wordt verwezen naar bijlage 1.

Dit betreft de aanbevelingen over :

- Het jaarlijkse gesprek buiten afwezigheid van het bestuur (nr. 4)
- Het aanbieden van de assurance rapporten van de accountant aan de AC/RvC (nr. 8)
- Het agenderen door de AC/RvC van de beoordeling, evaluatie van de accountant (nr. 9)
- De rapportage door de accountant over de integrale toepassing van de Governancecode woningcorporaties.(nr. 10c)
- Het bespreken van de zachte bevindingen van de accountant (nr. 11)

De aanbevelingen 5 (bespreking in de voltallige RvC) en 6 (Jaarlijks gesprek over de management letter) worden in de praktijk het meest opgevolgd. De nummers 2 (wisseling accountant), 4 en 10c het minst volgens de accountants . De aanbevelingen 1 (vigerende wet-en regelgeving) en 2 (wisseling accountant) het minst volgens de commissarissen.

Het valt op dat de volgens de Governancecode woningcorporaties verplichte⁵ aanbevelingen (nummers 2, 5, 9) niet altijd worden opgevolgd. Hierbij wordt opgemerkt dat aanbeveling 2 (wisseling accountant) bij een aantal woningcorporaties niet van toepassing kan zijn.

De meningen van de commissarissen en de accountants over de 2 stellingen (over de besprekingen in de AC vergadering)in de vragenlijst wijken niet veel van elkaar af. De meesten zijn het niet eens met de stellingen.

In bijlage 1 bij dit rapport worden de indicatieve opvolgingspercentages van de 12 aanbevelingen weer gegeven. En de gemiddelde meningen over de 2 stellingen.

Hieronder volgt per aanbeveling een nadere uitwerking waarbij per antwoordmogelijkheid in de vragenlijst de bijbehorende antwoordpercentages worden gepresenteerd. Door deze percentages te vermenigvuldigen met de percentages in de antwoordmogelijkheden zijn ten behoeve van de nadere analyse (indicatieve) 'opvolgingsspercentages'⁶ berekend.

⁵ Verplicht in de zin dat afwijken en uitleggen bij deze (vet gedrukte) bepalingen in de Governancecode niet mogelijk is.

⁶ Op een schaal van 10- 90, hoe hoger het percentage hoe beter de opvolging.

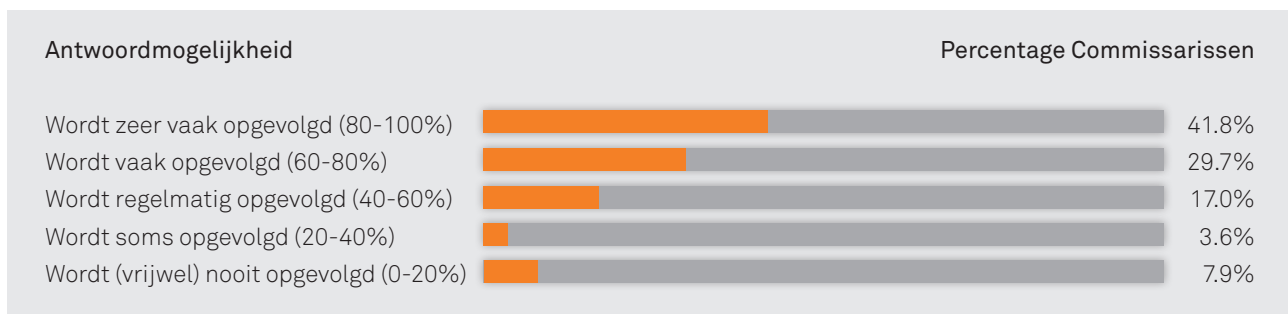

3.2 KENNIS VAN VIGERENDE WET- EN REGELGEVING.

De woningcorporatie dient in de jaarrekening/het jaarverslag en de dVi (de Verantwoordingsinformatie) als specifieke verantwoording, een groot aantal regels na te leven en daarover verantwoording af te leggen. Bestuurders en commissarissen hebben de verantwoordelijkheid om deugdelijke en betrouwbare verantwoordingen op te stellen en de procedures en processen binnen de corporatie zodanig te organiseren dat wordt voldaan aan de vigerende wet- en regelgeving. De accountant dient over het naleven door de woningcorporatie van de specifieke wet- en regelgeving assurance te verstrekken en te rapporteren. Het toepassen van de wet- en regelgeving vraagt gedegen kennis van de betrokkenen. Zijn commissarissen zich hier voldoende van bewust?

AANBEVELING 1

Bestuur en RvC stellen jaarlijks vast dat zij expliciet op de hoogte zijn van de vigerende wet- en regelgeving en borgen een juiste toepassing ervan.

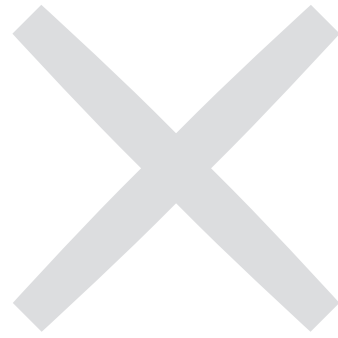
Het indicatief opvolgingspercentage⁷ bij deze aanbeveling is 69 %. Uit deze scores blijkt dat het nog niet altijd gebruikelijk is dat de RvC expliciet vaststelt op de hoogte te zijn van de vigerende wet- en regelgeving en dat zij de juiste toepassing ervan borgt. De betreffende vraag is gelet op de aard van de aanbeveling, niet opgenomen in de vragenlijst voor accountants.

Een commissaris: "Elk jaar worden wet- en regelgeving getoetst (ook door het jaar heen) en waar van toepassing governance stukken, werkwijzen etc. aangepast. Het wordt dan eerst in de betreffende commissie behandeld en daarna in de RvC besproken en goedgekeurd/vastgesteld. Op die manier werken we daar expliciet aan."

3.3 SELECTIEPROCES ACCOUNTANT

De accountant wordt benoemd door de RvC (bepaling 5.8 van de Governancecode woningcorporaties). De RvC laat zich daarbij veelal door het bestuur adviseren. Derhalve heeft de RvC de regie bij het opstellen van de selectiecriteria, de formulering van de controleopdracht en de vaststelling van het honorarium.

⁷ Zie onderaan paragraaf 3.1 voor uitleg van dit begrip.

De praktijk leert dat de AC van de RvC een voordracht doet aan de RvC waarbij een advies van het bestuur is inbegrepen. Uit de Woningwet vloeit voort dat RvC's van corporaties met 10.000 of meer verhuureenheden een AC moeten instellen (artikel 55a). Deze commissie is een voorbereidende commissie van de RvC. De taken van de AC blijven een gezamenlijke verantwoordelijkheid van de RvC. Veel kleine woningcorporaties (minder dan 10.000 verhuureenheden) hebben ook een AC financiën.

De selectie van de accountant wordt uitgevoerd aan de hand van een benoemingsprocedure, vooraf vastgestelde selectiecriteria en met geselecteerde accountantsorganisaties die naar verwachting kunnen voldoen aan de selectiecriteria. De selectiecommissie bestaat uit de leden van de AC en wordt meestal aangevuld met een afvaardiging uit het bestuur en de werkorganisatie. Beiden zullen immers werkrelaties met de externe accountant hebben. De voorzitter van de AC is veelal voorzitter van de selectiecommissie.

Als selectiecriteria voor de keuze van de externe accountant kunnen dienen:

- bekendheid met de sector;
- bekendheid met het Ministerie van BZK, de Aw en het WSW;
- samenstelling en kwaliteit van het controleteam;
- kwaliteit van de controle-aanpak;
- informatievoorziening over vaktechnische ontwikkelingen in de sector;
- onafhankelijkheidswaarborgen;
- de wijze van samenwerken met de werkorganisatie;
- het honorarium voor de controle.

Op basis van bepaling 5.8 van de Governancecode woningcorporaties wordt de accountant (het accountantskantoor) benoemd voor een periode van maximaal 10 jaar. Van deze 'pas toe' bepaling mag niet worden afgeweken.

Naast verloop van de maximale functioneringstermijn kent het beëindigen van een relatie met de accountant de facto twee situaties:

1. een reguliere beëindiging na afloop van de overeengekomen contractuele periode of
2. een tussentijdse beëindiging door hetzij de accountant, hetzij de woningcorporatie.

Als een woningcorporatie wisselt van accountant vermeldt de RvC in haar verslag de achtergrond en de argumentatie die aan een wisseling ten grondslag ligt.

Woningcorporaties krijgen te maken met een aantal aanvullende regels voor de jaarrekeningcontrole. Met ingang van 1 januari 2020 worden woningcorporaties met meer dan 5.000 verhuureenheden als een organisatie van openbaar belang. ('oob') aangemerkt. De oob-status zorgt voor aanvullende wettelijke waarborgen voor de wettelijke controle. De aanvullende waarborgen zien met name op het stelsel van kwaliteitsbeheersing van de accountantsorganisatie, de

onafhankelijkheid van de accountantsorganisatie en de externe accountants en op het toezicht op de accountantsorganisatie en de externe accountants.⁸

AANBEVELING 2

De RvC licht het selectieproces van de accountant toe in het jaarverslag, alsmede de redenen die aan de wisseling ten grondslag liggen. NB Deze toelichting is verplicht op grond van bepaling 5.7⁹ van de Governancecode woningcorporaties.

Bepaling 5.7 Governancecode woningcorporaties 2020:

“De RvC benoemt de externe accountant voor een periode van maximaal vier jaar. Verlenging is mogelijk tot een maximale opdrachtduur van in totaal tien jaar. Ter vergroting van de transparantie wordt het selectieproces van de accountant toegelicht in het jaarverslag en ook de redenen die aan de wisseling ten grondslag liggen. In geval van fusie van de corporatie gaat de termijn niet opnieuw in.”

Antwoordmogelijkheid

Percentage commissarissen

Wordt zeer vaak opgevolgd (80-100%)		35.2%
Wordt vaak opgevolgd (60-80%)		18.2%
Wordt regelmatig opgevolgd (40-60%)		12.1%
Wordt soms opgevolgd (20-40%)		7.9%
Wordt (vrijwel) nooit opgevolgd (0-20%)		6.1%
Niet van toepassing		20.6%

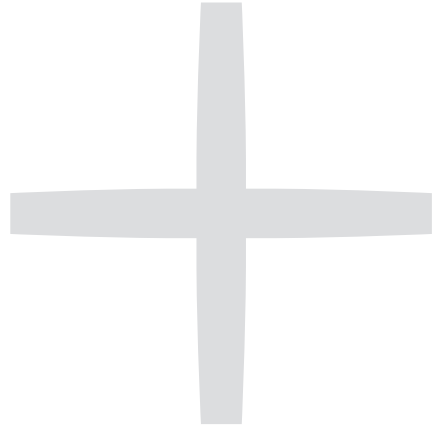
Antwoordmogelijkheid

Percentage accountants

Wordt zeer vaak opgevolgd (80-100%)		27.8%
Wordt vaak opgevolgd (60-80%)		11.1%
Wordt regelmatig opgevolgd (40-60%)		27.8%
Wordt soms opgevolgd (20-40%)		27.8%
Wordt (vrijwel) nooit opgevolgd (0-20%)		0.0%
Niet van toepassing		5.6%

⁸ Zie NBA publicatie Gevolgen invoering oob-status voor woningcorporaties en hun accountants.

⁹ Bepaling 5.8 in Governancecode woningcorporaties 2015.

Het indicatieve opvolgingspercentage bij deze aanbeveling is 67 % volgens de commissarissen en 58 % volgens de accountants. Hierbij is rekening gehouden met de percentages bij antwoordmogelijkheid *niet van toepassing*. Gelet op de relatief lage percentages bij deze antwoordmogelijkheid mag verondersteld worden dat bij beantwoording uit is gegaan van meerdere jaren in plaats van alleen het afgelopen jaar.

Het valt op dat deze aanbeveling nog niet altijd wordt opgevolgd ondanks dat de Governancecode woningcorporaties dit verplicht stelt.

Hieronder volgt de toelichting van enkele commissarissen:

“Lijkt me niet nodig; mag op vertrouwd worden.”

“Vaak wordt alleen gemeld dat er een nieuwe accountant is aangesteld. Proces om te komen tot een nieuwe accountant wordt zelden toegelicht, laat staan de argumentatie.”

“Hier ligt verbeterpotentieel, bij een van mijn corporaties zullen we in het jaarverslag 2019 melding maken van de grondige evaluatie van het functioneren van de accountant.”

“Opvallend bij de laatste procedure was dat er maar 1 accountantskantoor is ingegaan op het offertezoek. 4 Kantoren hebben bedankt.”

“Als wij weer dezelfde accountant hebben wordt dit niet toegelicht.”

“Vindt niet plaats in het jaarverslag, alleen melding dat een wisseling heeft plaatsgevonden en de beweegreden. Wel vindt e.e.a. plaats in de vergaderingen van de AC en of RvT/RvC vergadering.”

Sommige accountants gaven deze toelichting:

“De redenen van de wisseling worden veelal niet genoemd. De selectie van een nieuwe accountant wordt veelal wel genoemd. Het proces dat hieraan ten grondslag lag wordt veelal beperkt beschreven.”

“De toelichting zelf is altijd summier. “

“Roulatie wordt vooral ingegeven vanuit de governance code. in zeer beperkte mate vanuit de kwaliteit van de dienstverlening.”

3.4 CONTACTMOMENTEN MET DE ACCOUNTANT

Uit de VTW handreiking *Professioneel intern toezicht met de auditcommissie*:

De agenda van de auditcommissie zou drie contactmomenten met de accountant moeten omvatten:

1. Het pre-audit gesprek voorafgaand aan de start van de controle; tijdens deze bespreking kan onder meer het controleplan van de externe accountant, het interne controleplan van de controller en de samenhang tussen beide plannen worden besproken;
2. Een bespreking omtrent de bevindingen/de rapportage naar aanleiding van het uitvoeren van de tussen-tijdse controle;
3. Een bespreking omtrent de jaarrekening, de controleverklaring en het accountantsverslag. Tijdens dit overleg dient ook bij voorkeur de evaluatie van de wederzijdse samenwerking te worden besproken. Een maal in de vier jaar dient een grondige evaluatie van het functioneren van de accountant te worden opgesteld. De externe accountant zal met regelmaat worden uitgenodigd om als gast de auditcommissie vergadering bij te wonen om daar verslag te doen van zijn werkzaamheden. Een tijdige afstemming van de vergaderplanning met de accountant is derhalve een aandachtspunt. De auditcommissie kan in haar contacten met de externe accountant ook verzoeken om aan bepaalde onderwerpen specifieke aandacht te besteden en daaromtrent te rapporteren in de reguliere accountantsrapportages. Het verdient aanbeveling om dit aandachtspunt in ieder geval te agenderen bij de jaarlijkse pre-audit bijeenkomst met de externe accountant.

3.5 PRE-AUDIT GESPREK MET DE ACCOUNTANT

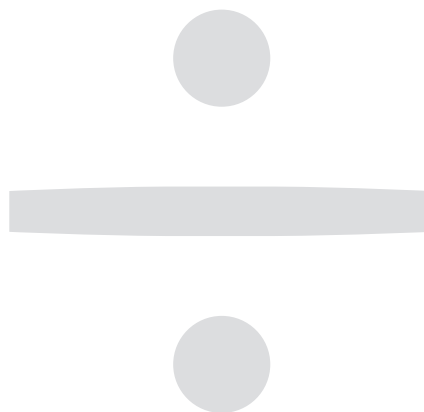
In de Governancecode woningcorporaties zijn geen bepalingen opgenomen die betrekking hebben op de jaarlijkse opdrachtverstrekking aan de accountant. De huidige praktijk hiervan is zeer divers en loopt uiteen van het aanbieden door de accountant van een opdrachtbevestiging aan de bestuurder tot een bespreking van het controleplan, het controlebudget en de opdrachtbevestiging met de AC en/of RvC. Dit laatste kan worden gezien als best practice.

Juist in het pre-audit gesprek komt de opdrachtgeversrol van de RvC tot uiting. Een pre-audit gesprek verhoogt binnen de woningcorporatie de bewustwording over de accountantscontrole en verankert de afspraken die zijn gemaakt met de accountant over de uit te voeren werkzaamheden. Het gesprek kan derhalve bijdragen aan de verhoging van de kwaliteit en de besturing van de corporatie en het interne toezicht daarop.

In het pre-audit gesprek kunnen de navolgende onderwerpen worden geagendeerd:

- het controleplan van de accountant;
- het werkplan van de interne accountant c.q. controller (bepaling 5.9¹⁰ van de Governancecode woningcorporaties);

¹⁰ Bepaling 5.10 in de Governancecode woningcorporaties 2015.

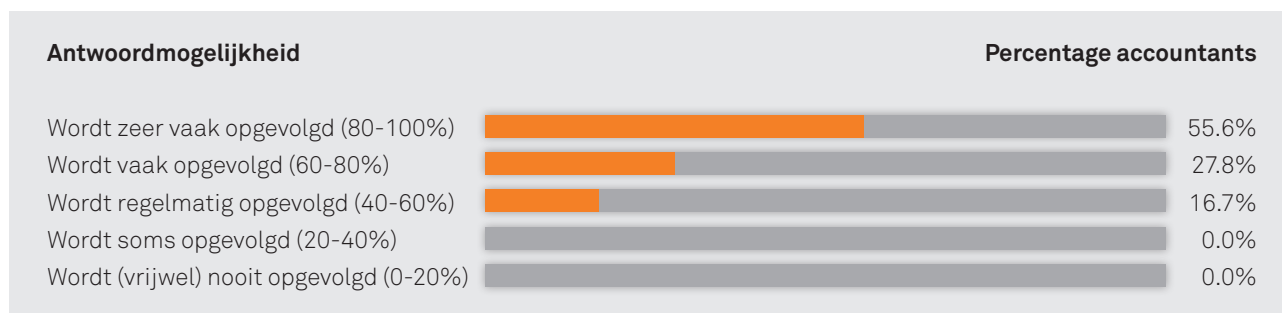
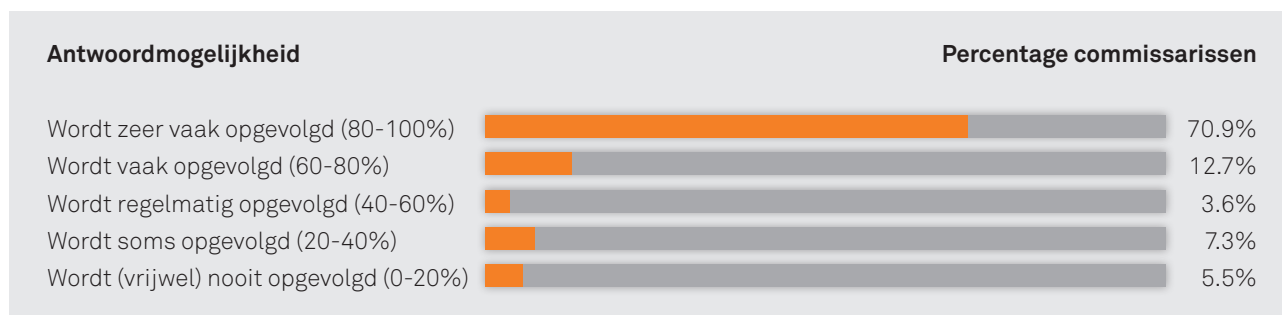

- aandachtspunten in de jaarrekening van het lopende/komende jaar;
- het controlebudget van de accountant en werkwijze in geval van meer- en minder werk;
- de opdrachtbevestiging;
- de werkwijze omtrent de opdrachtverlening voor niet-controlewerkzaamheden door de accountant (de oob-status heeft hiervoor strikte voorschriften);
- de wijze waarop invulling wordt gegeven aan het overleg met de accountant buiten aanwezigheid van de bestuurder;
- aanvullende controlewerkzaamheden en/of feitenonderzoek (die niet al in het kader van de jaarrekeningcontrole plaatsvinden) op specifieke thema's ten behoeve van de RvC, bijvoorbeeld het toetsen van de naleving van het integriteitsbeleid van de woningcorporatie;
- de rapportages van de accountant
- tijdpad en kritische data.

Naast de formele aandachtspunten die voortvloeien uit wet- en regelgeving is het van belang met de accountant afspraken te maken en van gedachten te wisselen over de observaties opgedaan tijdens de werkzaamheden die liggen buiten de scope van de werkzaamheden

AANBEVELING 3

De AC (de RvC indien deze geen AC heeft ingesteld) voert jaarlijks een pre-audit gesprek met de accountant.

Het indicatieve opvolgingspercentage bij deze aanbeveling is 77 % volgens de commissarissen en 78 % volgens de accountants. Kortom dit is een aanbeveling die vaak wordt opgevolgd en waarvoor geldt dat commissarissen en accountants dezelfde beelden hebben van de praktijk. Alhoewel de aanbeveling wel ruim kan worden geïnterpreteerd, getuige deze toelichting van een commissaris:

“Geen pre-audit gesprek, maar wel jaarlijks vooraf per mail de vraag welke aandachtspunten/verzoeken er vanuit de RvC zijn. Heb de vraag daarom met 100% beantwoord.”

Een andere commissaris geeft de volgende toelichting:

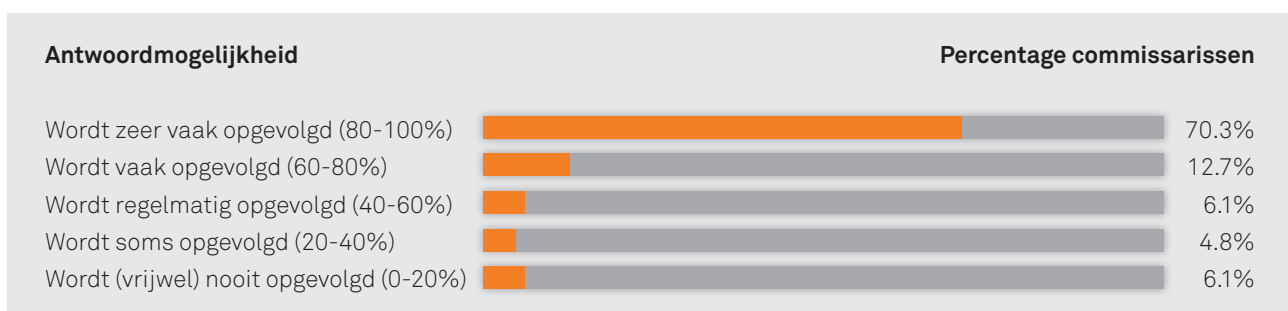
“Het controleplan wordt geagendeerd, inventarisatie wordt gedaan onder de commissarissen of er naast de zaken uit het controleplan nog andere punten aan de opdracht voor de accountant moeten worden opgenomen. dit kunnen specifieke opdrachten zijn per jaar. Dit gebeurt in plaats van de pre-audit.”

3.6 JAARLIJKS GESPREK MET DE ACCOUNTANT BUITEN AANWEZIGHEID BESTUUR

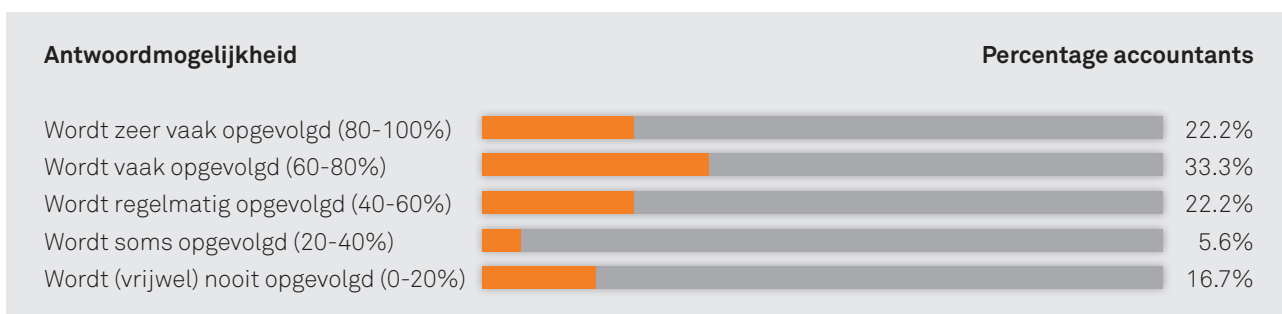
De directe interactie tussen accountant en AC, zonder tussenkomst van bestuur, is een belangrijke randvoorwaarde voor de onafhankelijkheid van de externe accountant. Vanuit de AC en/of de RvC als geheel is het dienstbaar om het afzonderlijke overleg met de accountant vooraf in te plannen. Het komt voor dat een bestuurder tijdens een overleg met de accountant moet worden verzocht de zaal te verlaten, een situatie waarbij een zekere gelatenheid kan ontstaan. In een situatie waarin de bestuurder een hoge dominantie vertoont, komt afzonderlijk overleg met de accountant zeker onder druk te staan. Dan wordt een extra beroep gedaan op persoonlijkheid en professionaliteit van zowel AC en/of RvC als de accountant om een werkbare relatie te blijven onderhouden. Accountants pleiten voor het vast agenderen van dit overleg in het vergaderschema van de AC. Het ligt voor de hand dat de AC/RvC het initiatief neemt voor het 'organiseren' van een dergelijk overleg.

AANBEVELING 4

De AC (de RvC indien deze geen AC heeft ingesteld) voert jaarlijks een gesprek met de accountant buiten de aanwezigheid van het bestuur.

Het indicatieve opvolgingspercentage bij deze aanbeveling is 77 % volgens de commissarissen en 44 % volgens de accountants. Bij deze aanbeveling blijkt dat de meningen over opvolging in de praktijk sterk verschillen. Het verdient aanbeveling om de onderliggende oorzaken nader te onderzoeken. Hieronder volgt een toelichting van een commissaris.

“De AC voert niet jaarlijks een gesprek met de accountant buiten de aanwezigheid van het bestuur. Wij vragen de accountant wel of hieraan behoefte bestaat. Ik realiseer mij dat dat niet hetzelfde is, maar ik kan mij niet voorstellen dat onze accountant een ander verhaal zou vertellen dan in de vergadering.”

Een accountant gaf als toelichting:

“Betreft waarneming 1 corporatie. In het verleden deed ik er meer en daar was het gebruikelijk dat de AC gesprek voerde met accountant, zonder bestuurder”

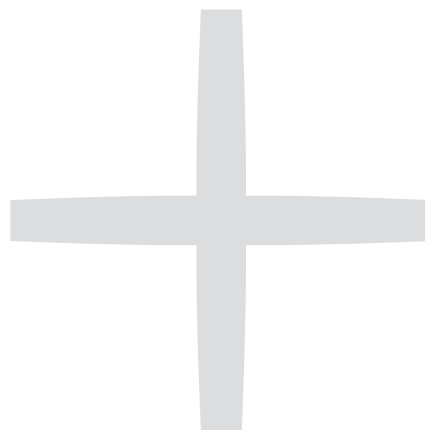
3.7 BESPREKING JAARREKENING, ENZ. IN VOLTALLIGE RvC

Normaliter rapporteert de accountant drie keer per jaar aan de woningcorporatie:

1. De management letter naar aanleiding van het uitvoeren van de tussentijdse controle.
2. Het accountantsverslag en de controleverklaring naar aanleiding van het uitvoeren van de controle op de jaarrekening.
3. De assurancerapporten met betrekking tot het naleven van de specifieke wet- en regelgeving en de verantwoordingsinformatie.

De accountant rapporteert zijn bevindingen betreffende het onderzoek naar de jaarrekening gelijktijdig en op dezelfde wijze aan het bestuur en de RvC. Het is gebruikelijk dat de accountant in ieder geval de RvC vergadering bijwoont waarin over de vaststelling van de jaarrekening wordt besloten.

RvC's met een AC hebben uiteraard ook afzonderlijk overleg met de accountant over de controleverklaring en het accountantsverslag. Het accountantsverslag is de overall rapportage van de accountant over de controlewerkzaamheden

van de jaarrekening. In het accountantsverslag komen ten minste de onderwerpen aan de orde die in de bepalingen 5.1 tot en met 5.4 van de Governancecode woningcorporaties zijn opgenomen.

Het accountantsverslag bevat onder meer informatie over:

- de accountantscontrole;
- de financiële cijfers;
- de werking van de interne risicobeheersings- en controlesystemen en de kwaliteit van de interne informatievoorziening.
- woningcorporatie specifieke items.

AANBEVELING 5

De jaarrekening, de controleverklaring en het accountantsverslag worden door de accountant besproken in de voltallige RvC.

Deze aanbeveling sluit aan op bepaling 5.10 van de Governancecode woningcorporaties:

“De externe accountant rapporteert aan de RvC en het bestuur over zijn bevindingen.”

Antwoordmogelijkheid

Percentage commissarissen

Wordt zeer vaak opgevolgd (80-100%)		91.5%
Wordt vaak opgevolgd (60-80%)		4.8%
Wordt regelmatig opgevolgd (40-60%)		0.6%
Wordt soms opgevolgd (20-40%)		1.2%
Wordt (vrijwel) nooit opgevolgd (0-20%)		1.8%

Antwoordmogelijkheid

Percentage accountants

Wordt zeer vaak opgevolgd (80-100%)		61.1%
Wordt vaak opgevolgd (60-80%)		27.8%
Wordt regelmatig opgevolgd (40-60%)		11.1%
Wordt soms opgevolgd (20-40%)		0.0%
Wordt (vrijwel) nooit opgevolgd (0-20%)		0.0%

Het indicatieve opvolgingspercentage bij deze aanbeveling is 87 % volgens de commissarissen en 80 % volgens de accountants. Samen met aanbeveling 6 (bespreking management letter) scoort deze aanbeveling het hoogste opvolgingspercentage. Er zijn echter nog uitzonderingen.

Bij deze woningcorporatie vindt de bespreking met de voltallige RvC alleen plaats indien nodig.

Een commissaris: “De jaarrekening, de controleverklaring en accountantsverslag worden besproken met de AC; alleen indien nodig met de voltallige RvC. Dit laatste is nooit nodig gebleken.”

De vraag is wanneer er aanleiding is om de bespreking in de voltallige RvC te houden. Zijn hier afspraken over gemaakt of wordt dit per jaar beoordeeld?

De voorzitters van de AC's van AEX en AMX beursfondsen vinden de communicatie tussen de accountant en de AC goed maar verwachten meer toegevoegde waarde in het duiden van de bevindingen. Dit vereist een bredere kijk op de taakopvatting en lef van de accountant.¹¹

3.8 JAARLIJKS GESPREK OVER DE MANAGEMENT LETTER VAN DE ACCOUNTANT

Naar aanleiding van het uitvoeren van de tussentijdse controle rapporteert de accountant over zijn bevindingen in de management letter die hij bespreekt met de AC (de RvC indien deze geen AC heeft ingesteld).

In de managementletter zijn ten minste opgenomen:

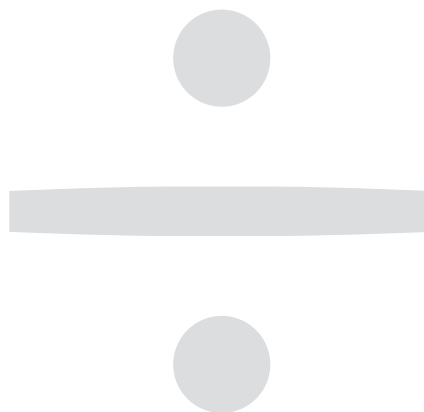
- de tekortkomingen in de interne beheersing;
- de kwaliteit van de tussentijdse berichtgeving;
- de opvolging van de eerder door de accountant gerapporteerde issues en
- de voortgang van de werkzaamheden op basis van het controleplan.

Commissarissen veronderstellen dat de accountant de tussentijdse berichtgeving van de woningcorporatie in zijn werkzaamheden betreft en zien graag eventuele kanttekeningen terug in de managementletter van de accountant. Commissarissen verwachten ook van de externe accountant dat, indien de accountant vaststelt dat in onvoldoende mate een strategische visie is ontwikkeld door de corporatie, dit punt wordt gerapporteerd in de managementletter of het accountantsverslag.

AANBEVELING 6

De AC (de RvC indien deze geen AC heeft ingesteld) voert jaarlijks een gesprek met de accountant over de managementletter. De managementletter wordt ter kennisname gebracht van de RvC.

¹¹ Motivacion: Onderzoek onder voorzitters van Audit Commissies (25 juni 2019)

Antwoordmogelijkheid

Percentage commissarissen

Wordt zeer vaak opgevolgd (80-100%)		88.5%
Wordt vaak opgevolgd (60-80%)		4.8%
Wordt regelmatig opgevolgd (40-60%)		3.6%
Wordt soms opgevolgd (20-40%)		1.8%
Wordt (vrijwel) nooit opgevolgd (0-20%)		1.2%

Antwoordmogelijkheid

Percentage accountants

Wordt zeer vaak opgevolgd (80-100%)		66.7%
Wordt vaak opgevolgd (60-80%)		27.8%
Wordt regelmatig opgevolgd (40-60%)		5.6%
Wordt soms opgevolgd (20-40%)		0.0%
Wordt (vrijwel) nooit opgevolgd (0-20%)		0.0%

Het indicatieve opvolgingspercentage bij deze aanbeveling is 85 % volgens de commissarissen en 82 % volgens de accountants. Bespreking van de managementletter vindt vaak plaats aangezien deze belangrijke informatie kan bevatten voor de toezichhoudende rol van de AC (RvC).

3.9 AFZONDERLIJKE RAPPORTERING ACCOUNTANT

AANBEVELING 7

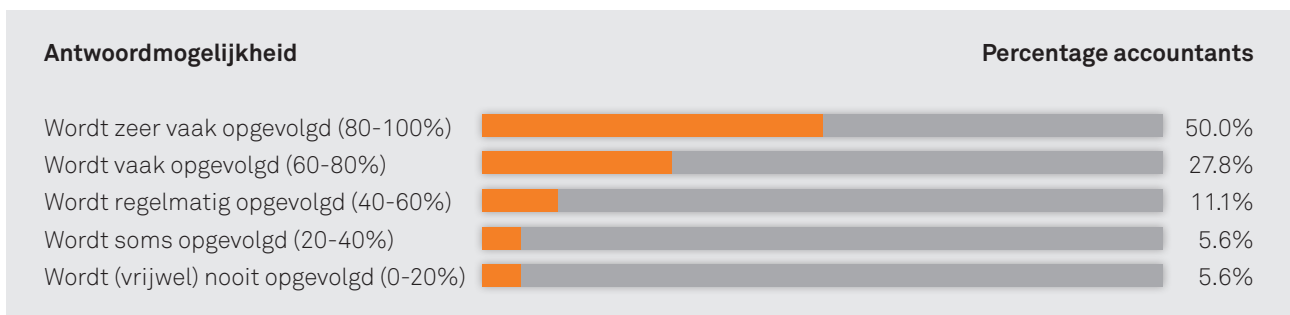
De accountant rapporteert afzonderlijk over het interne risicobeheersings- en controlesysteem, het investeringsstatuut en het verbindingsstatuut in de managementletter. Een samenvatting wordt opgenomen in het accountantsverslag.

Antwoordmogelijkheid

Percentage commissarissen

Wordt zeer vaak opgevolgd (80-100%)		57.6%
Wordt vaak opgevolgd (60-80%)		17.6%
Wordt regelmatig opgevolgd (40-60%)		12.7%
Wordt soms opgevolgd (20-40%)		6.1%
Wordt (vrijwel) nooit opgevolgd (0-20%)		6.1%

Het indicatieve opvolgingspercentage bij deze aanbeveling is 73 % volgens de commissarissen en 72 % volgens de accountants. Een iets lagere score dan bij de aanbevelingen 5 en 6. Mogelijk houdt dit verband met de interpretatie van de aanbeveling. Is het noodzakelijk dat de accountant hier afzonderlijk over rapporteert? Veelal zal de management letter deze onderwerpen bevatten. De VTW handreiking geeft hier geen specifieke motivatie voor.

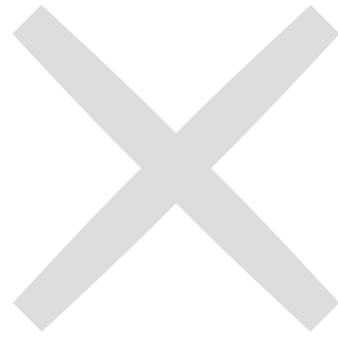
Een commissaris: "Investeringsstatuut en verbindingenstatuut maken onderdeel uit van het interne risicobeheersingssysteem en daar wordt niet afzonderlijk over gerapporteerd anders dan wanneer er afwijkend wordt gehandeld in de organisatie."

Een accountant: "investeringsstatuut en verbindingenstatuut zijn papieren. speelt geen grote rol. het gaat om de werking."

Een andere accountant: "rapporteren over het investeringsstatuut en verbindingenstatuut staat in de kinderschoenen. het risico management en controlesysteem is vanzelfsprekend het thema van de ML."

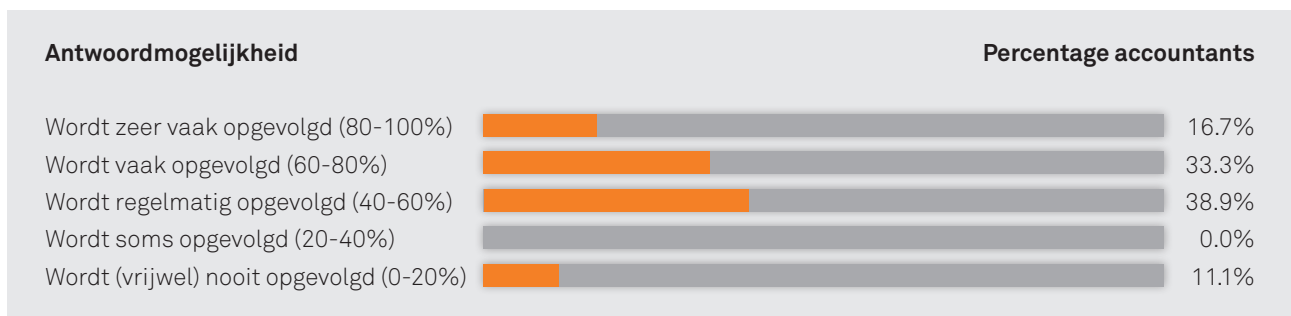
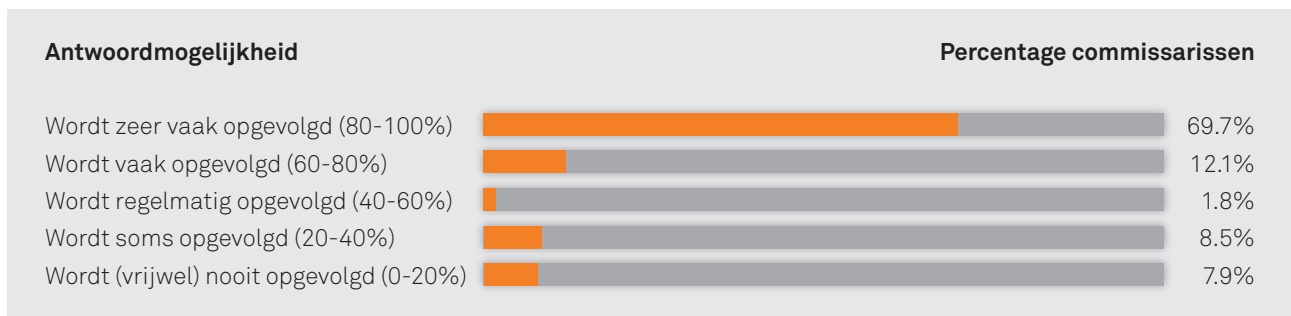
3.10 ASSURANCERAPPORTEN

Opmerkelijk is dat (volgens de VTW Handreiking) de assurance-rapporten van de accountant met betrekking tot het naleven van de specifieke wet- en regelgeving en de cijfermatige verantwoording (dVi) wel worden benoemd in het accountantsverslag, maar dat de betreffende rapportages veelal niet ter kennisname worden gebracht van de AC en/of de RvC.

AANBEVELING 8

De assurance-rapporten worden ter informatie aangeboden aan de AC en of RvC.

Het indicatieve opvolgingspercentage bij deze aanbeveling is 75 % volgens de commissarissen en 59 % volgens de accountants. Kennelijk is het volgens de accountants nog steeds geen usance om de assurance rapporten (dVi) aan te bieden aan de AC (RvC). Is dat omdat zij die niet aangeboden hebben aan de AC (RvC) ? Of bestaat er onduidelijkheid over de vraag wie deze rapporten aan biedt? De accountant of het bestuur?

Sommige accountants gaven aan dat zij dit niet wisten. Kennelijk veronderstelden zij dat dit niet bij de accountant ligt. De VTW is van mening dat de accountant hier ook een zorgplicht heeft.

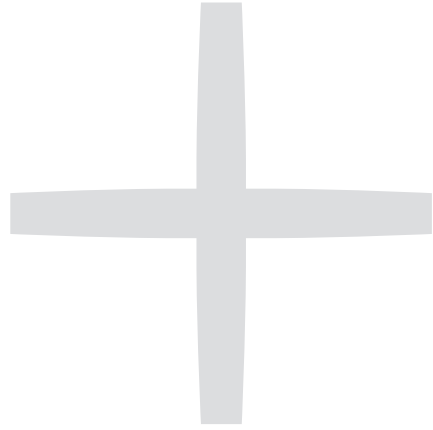
3.11 BEOORDELING FUNCTIONEREN ACCOUNTANT.

Bepaling 5.11 van de Governancecode woningcorporaties bepaalt dat het bestuur en de AC ieder ten minste eenmaal in de vier jaar een grondige beoordeling maken van het functioneren van de externe accountant.

De beoordeling wordt besproken in de RvC en de RvC meldt de belangrijkste conclusies in het jaarlijks RvC verslag, dat onderdeel uit maakt van het jaarverslag van de woningcorporatie.

De criteria voor de 'beoordeling van het functioneren van de accountant en de evaluatie van de wederzijdse samenwerking' kunnen zijn:

- het nakomen van de wederzijdse afspraken;
- de wederzijdse communicatie;
- de wederzijdse samenwerking bij de uitvoering van de werkzaamheden;
- de samenstelling en kwaliteit van het controleteam;
- de sector kennis van de accountant;
- de onafhankelijkheid van de accountant;
- de 'natuurlijke adviesfunctie' van de accountant;
- de kwaliteit van de rapportages.

Ook het kostenniveau speelt een rol in de beoordeling. Zeker de grotere corporaties hanteren een scheiding tussen de controlerol enerzijds en de adviserende rol anderzijds.

Naast de veronderstelde kwaliteit van de externe accountant is de mate waarin het bestuur en de RvC als opdrachtgever van de accountant, een klik ervaren met de accountant als persoon van groot belang in de selectieprocedure.

De evaluatie van de accountant dient jaarlijks plaats te vinden. Indien de evaluatie namens de corporatie achterwege blijft wordt een proactieve houding van de accountant verwacht.

AANBEVELING 9

De beoordeling van het functioneren van de accountant en de evaluatie van de wederzijdse samenwerking wordt als onderwerp geagendeerd bij de AC vergadering (de RvC vergadering indien de RvC geen AC heeft ingesteld) waar de jaarrekening, de controleverklaring en het accountantsverslag worden besproken.

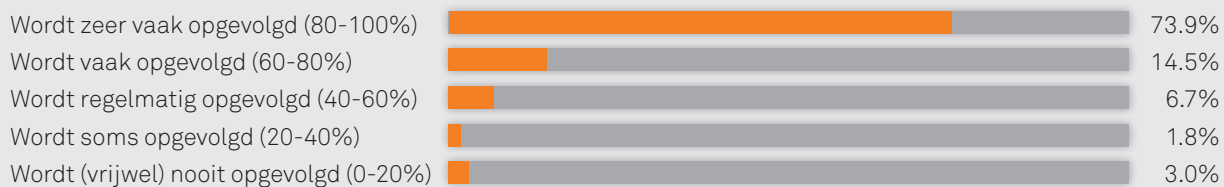
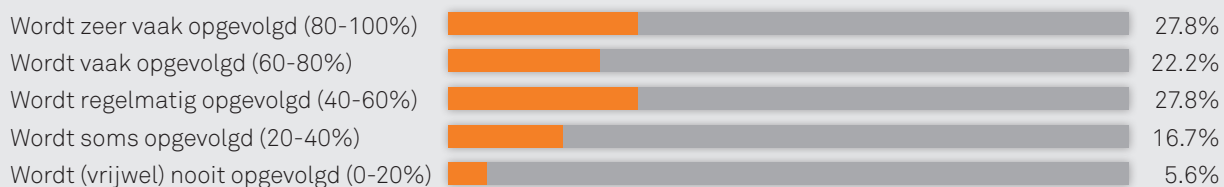
NB Deze beoordeling en evaluatie is verplicht op grond van bepaling 5.11 van de Governancecode woningcorporaties.

Het valt hier op dat de aanbeveling van de VTW verder gaat dan de Governance code woningcorporaties vereist aangezien die uit gaat van een beoordeling met een frequentie van ten minste eenmaal in de vier jaar in plaats van jaarlijks.

Bepaling 5.11 Governancecode woningcorporaties:

"Het bestuur (en de auditcommissie) maakt (maken ieder) ten minste eenmaal in de vier jaar een grondige beoordeling van het functioneren van de externe accountant. De beoordeling wordt besproken in de RvC. De RvC meldt de belangrijkste conclusies in het jaarlijks verslag van de RvC, dat onderdeel uitmaakt van het jaarverslag."

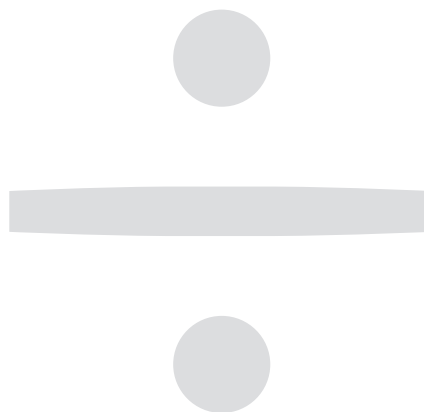
Antwoordmogelijkheid**Percentage commissarissen****Antwoordmogelijkheid****Percentage accountants**

Het indicatieve opvolgingspercentage bij deze aanbeveling is 81 % volgens de commissarissen en 61 % volgens de accountants. Een mogelijke verklaring voor de lagere score bij de accountants kan zijn dat de accountant niet altijd aanwezig is bij deze beoordeling. Omdat het hier om een wederzijdse samenwerking gaat mag van de accountant wellicht een iets pro actievere opstelling verwacht worden.

Een commissaris: "Een grondige beoordeling van het functioneren van de accountant wordt tenminste eens per 4 jaar gedaan, zowel vanuit de werkorganisatie als de AC/RvC"

Een commissaris: "De beoordeling werd niet structureel jaarlijks gedaan; wel impliciet met het jaarlijks bespreken van de samenwerking. In RvC-verslag 2019 wel expliciet een passage over functioneren accountant. Die ook van die tekst op de hoogte is gebracht."

Een accountant: "De wederzijdse samenwerking wordt wel geëvalueerd (niet in alle gevallen overigens), maar ik zou ook willen bewerkstelligen dat de accountant iets durft te uiten over de kwaliteit van de AC en RvC. Dit zal

echter in de praktijk wel een uitdaging zijn, mede ook omdat zij de benoeming van de accountant doen. Dit is feitelijk dezelfde weeffout die in ons hele beroep zit.”

Een accountant: “Evaluatie accountant vindt wel plaats maar niet altijd in dezelfde vergadering als die waarin jrr/cv/acv worden besproken.”

Een accountant: “het functioneren van de accountant wordt niet formeel geagendeerd. op basis van de bespreking proef je als extern accountant wel of men al dan niet tevreden is.”

3.12 INTEGRALE TOEPASSING VAN DE GOVERNANCECODE WONINGCORPORATIES.

De Governancecode woningcorporaties komt bij invoering/herziening of bij een specifieke gebeurtenis (fusie of optreden debacle en ook wel bij aantreden van nieuwe leden in de RvC) dominant naar voren. Nadien lijkt de aandacht bij bestuur en commissarissen toch enigszins te verslappen. De rol van de accountant met het vaststellen of de corporatie aan de eisen voldoet wordt door commissarissen als diffuus ervaren. In praktische zin ligt de interne toets ‘in hoeverre aan de Governancecode wordt voldaan’ bij medewerkers uit de organisatie. Bijvoorbeeld met betrekking tot het actueel houden van de governance informatie op de website.

Tegen de achtergrond van de Governancecode woningcorporaties 2020 is hernieuwde aandacht van bestuur, commissarissen en de accountant te verwachten. De aandacht van de accountants zal zich vooral concentreren op de (verplichte) ‘pas toe’ bepalingen.

Welke actie onderneemt de accountant indien hij van mening is dat het interne toezicht niet goed functioneert of onder de maat is?

Dit is een punt dat direct appelleert aan de relatie die de accountant heeft met de diverse geledingen van de cliënt. Het ligt in de lijn der verwachtingen dat de accountant eerst met de bestuurder in overleg treedt. Hoe dan ook vergt dit met name van de accountant professioneel gedrag en persoonlijke moed.

AANBEVELING 10

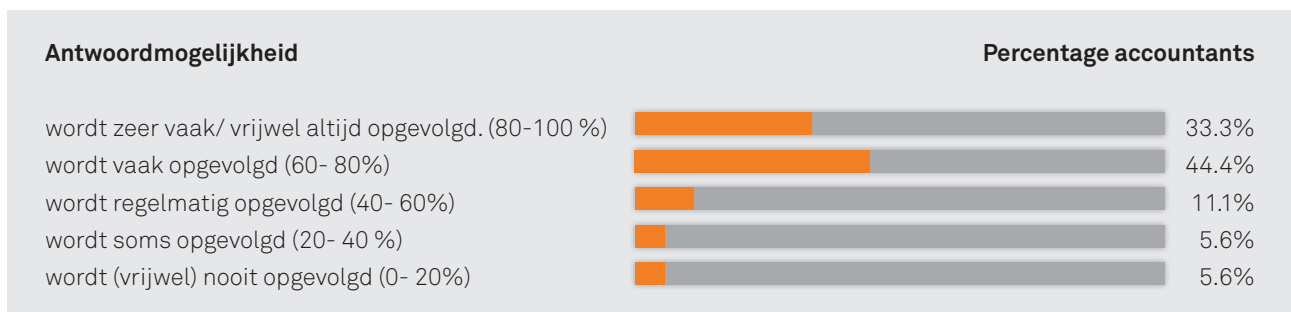
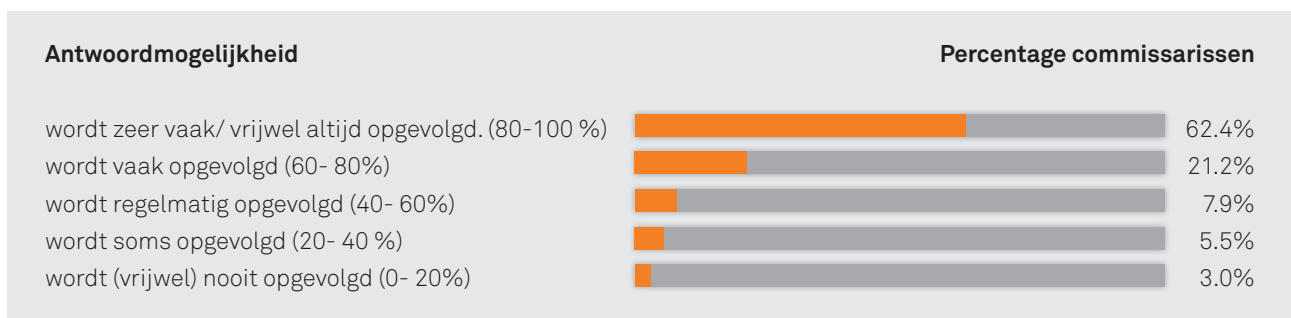
Het bestuur, de RvC en de accountant besteden aandacht aan de integrale toepassing van de Governancecode woningcorporaties en rapporteren hier jaarlijks over.

Hieronder volgen de afzonderlijke scores van de respondenten met betrekking tot de 3 partijen die in de aanbeveling worden genoemd.¹²

¹² Voor de duidelijkheid: het bestuur heeft niet mee gedaan aan dit onderzoek.

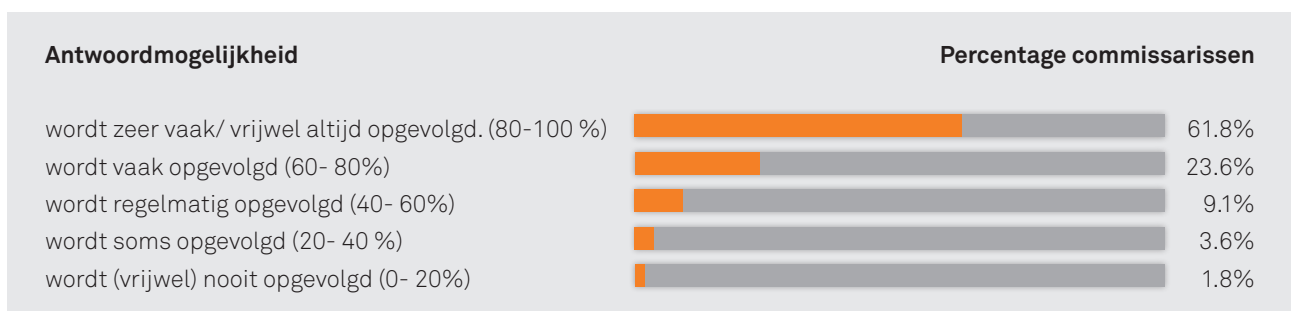
Bestuur:

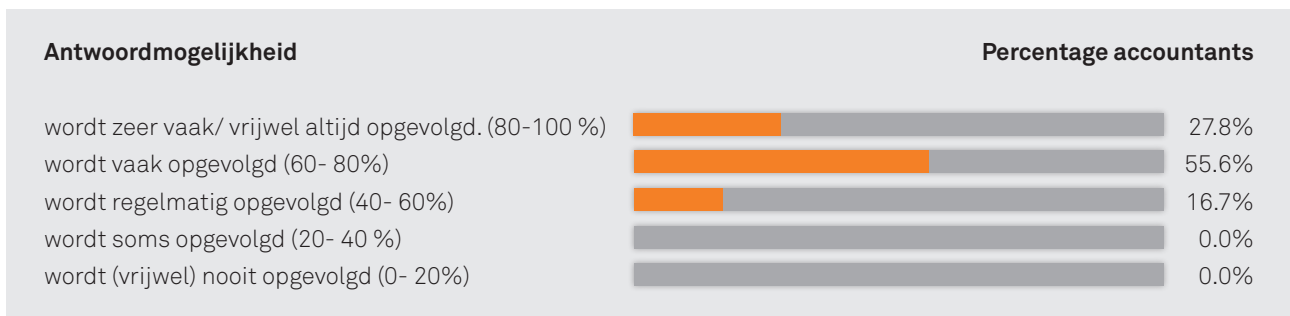

Het indicatieve opvolgingspercentage bij deze aanbeveling is 77 % volgens de commissarissen en 69 % volgens de accountants. Geen slechte scores alhoewel hier nog duidelijk ruimte voor verbetering is. Wellicht heeft dit te maken met het woordje *integrale* (alle bepalingen in de Code) in de aanbeveling. Voor sommige bepalingen in de Code is het wellicht lastig om daar aandacht aan te besteden en daar over te rapporteren.

Het bestuur is in ieder geval de eerst aangewezen partij als het gaat om de rapportering over de integrale toepassing van de Governancecode. Hoe kunnen deze verbeteringen gestimuleerd worden?

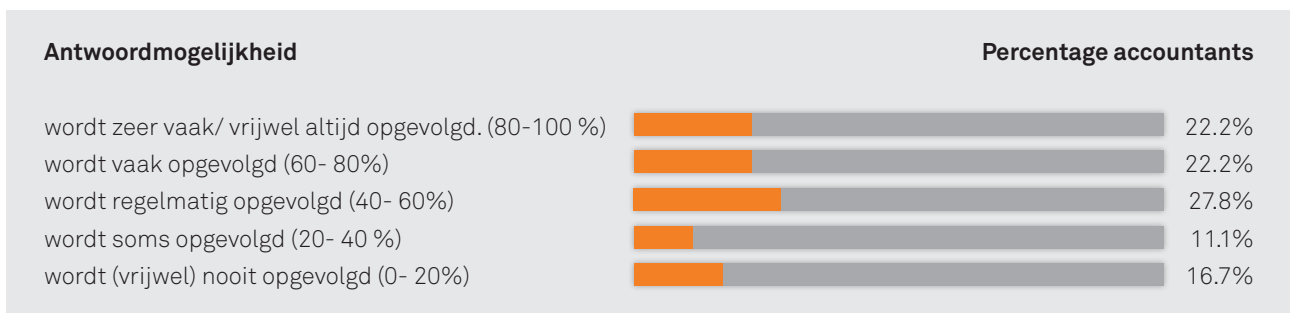
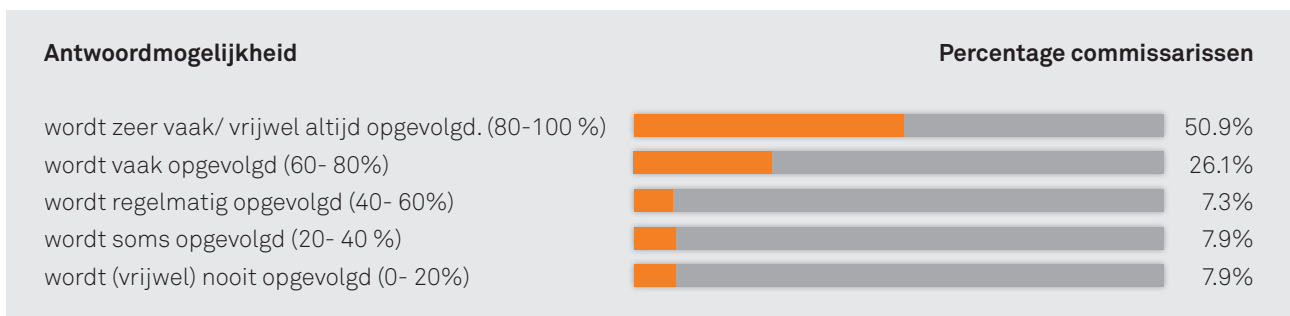
RvC:

Het indicatieve opvolgingspercentage bij deze aanbeveling is 78 % volgens de commissarissen en 72 % volgens de accountants. Vergelijkbare scores met die van het bestuur zoals hierboven zijn weer gegeven.

Accountant:

Het indicatieve opvolgingspercentage bij deze aanbeveling is 71 % volgens de commissarissen en 54 % volgens de accountants. Hier is het percentage van de accountants duidelijk lager dan dat van de commissarissen. De aanbeveling bestaat uit 2 onderdelen.

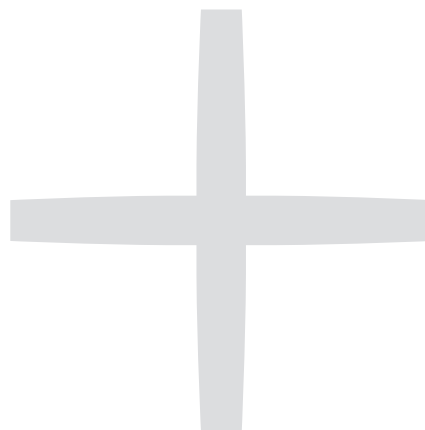
Het is moeilijk voor te stellen dat de accountants geen aandacht zouden besteden aan de toepassing van de Governancecode. Maar wellicht ligt het minder voor de hand dat zij altijd rapporteren over de integrale toepassing aangezien dat niet behoort bij hun wettelijke taak.

3.13 ZACHTE BEVINDINGEN ACCOUNTANT

Verondersteld mag worden dat over de 'harde feiten' van de cijfers en de interne beheersing door de accountant ter zake doende wordt gerapporteerd. Wat resteert zijn dan de zo te noemen "zachte bevindingen" van de accountant, eveneens opgedaan bij de controle van de jaarrekening. Met andere woorden, welke waarnemingen heeft de accountant gedaan die niet hebben geleid tot rapportage in managementletter en het accountantsverslag?

Dan gaat het om vragen als:

- Wat is de 'tone' aan de top ?
- Worden leidinggevendenden aangesproken op hun prestaties ?
- Is er focus op integriteit ?
- Hoe is de relatie met de business risks van het WSW ?
- Is sprake van een helder kostenbewustzijn ?
- Is sprake van prestatiedrang (tucht van de markt) ?
- Zijn begrotingen en budgetten taakstellend ?
- Gedraagt de organisatie zich voorspelbaar ?
- Zijn (investerings)plannen (veel) te ambitieus ?
- Worden investeringsvoorstellen altijd goedgekeurd, ook als ze niet voldoen aan de eigen investeringscriteria ?
- Worden medewerkers kritisch beoordeeld op hun functioneren ?
- Is sprake van een open aanspreekcultuur ?
- Is sprake van samenspraak en tegenspraak ?
- Zijn gemaakte fouten en dilemma's bespreekbaar ?
- Is de financiële functie op orde ?
- Heeft de controller de gewenste onafhankelijke positie ?
- Heeft de houding van de RvC impact op het bestuur
- Is een bestuurder emotioneel gebonden aan een project ?;
- Is de controller in staat om waarneembaar 'tegengas' te geven aan voorstellen van de bestuurder?
- Leert men van fouten?

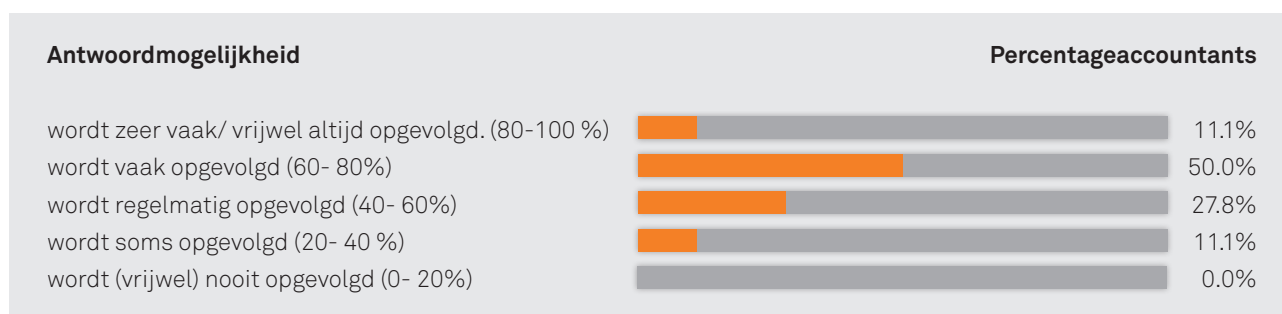
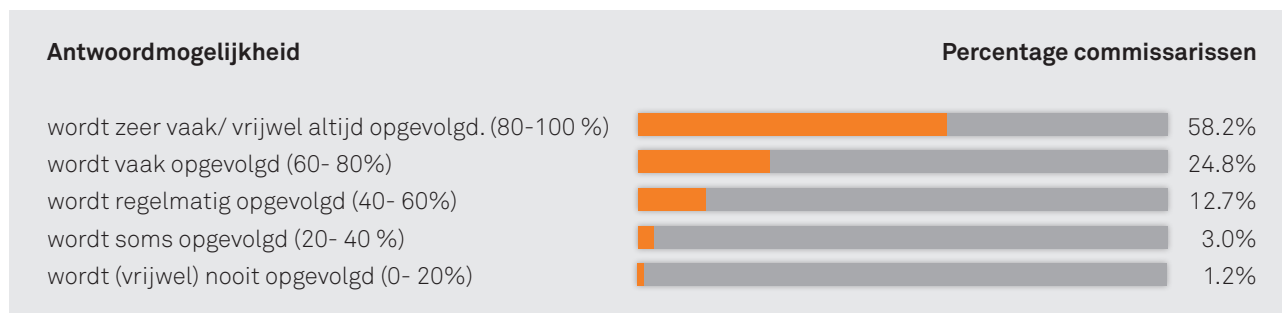

De vraag is steeds of en in hoeverre dergelijke vragen en waarnemingen zijn gedeeld met de bestuurder en de commissarissen. Zo neen en het gaat mis, ontstaat al gauw een vingerwijzing naar de accountant. Het is wenselijker zo niet noodzakelijk om problemen en excessen te voorkomen en als accountant proactief in gesprek te gaan met de bestuurder en de AC/RvC.

Van de accountant mag ook worden verwacht dat hij zijn mening/ visie geeft over de corporatie zoals hij dat heeft ervaren bij de controle, dat hij kritisch is op de zaken achter de cijfers en in staat is door de cijfers heen te lezen (de cijfers kloppen perfect, maar toch...). Hier gaat het dan ook om de 'zachte bevindingen' zoals die hiervoor aan de orde zijn gekomen

AANBEVELING 11

De commissarissen dagen de accountant uit om 'meer' te zeggen door de bespreking van de 'zachte' bevindingen te agenderen.

Het indicatieve opvolgingspercentage bij deze aanbeveling is 76 % volgens de commissarissen en 62 % volgens de accountants. Een redelijk hoog verschil van 14 %. Voelen de accountants zich minder uitgedaagd door de commissarissen? Of nemen zij zelf het initiatief om de zachte bevindingen te bespreken? Komen deze onderwerpen wel op de agenda? Of staan accountants niet echt open voor het doen van zachte bevindingen?

“In veel RvC verslagen wordt aangegeven dat cultuur belangrijk is. Er is vervolgens weinig te vinden over wat er in het verslagjaar is besproken, laats taan wat besloten of gerealiseerd is¹³.”

Een belangrijke categorie zachte bevindingen betreft de soft controls. De Governancecode woningcorporaties bevat hier een bepaling over:

Bepaling 5.6: Naast de harde sturings- en beheersmaatregelen zoals bedoeld in 5.1, besteden bestuur en RvC, ieder vanuit hun eigen rol, aandacht aan soft controls: gedragsbeïnvloeding, ondersteund door voorbeeldgedrag, dat een beroep doet op het persoonlijk handelen van alle betrokkenen, en waarvan invloed uitgaat op waarden en normen (zoals integriteit, loyaliteit, motivatie). Hoewel minder meetbaar kan daarmee een belangrijke bijdrage worden geleverd aan het beheersen van risico's.

Recent onderzoek¹⁴ van NBA en IIA Nederland toont aan dat soft controls vaak worden besproken in de AC's van ondernemingen die de Nederlandse corporate governance code (van Manen) toepassen. Ongetwijfeld geldt dit ook voor de woningcorporaties.

De vraag is of en zo ja, in hoeverre accountants bijdragen aan deze bespreking. Hebben zij de expertise om waardevolle bevindingen over soft controls te delen met de AC? Zij lopen in ieder geval rond in de organisatie, spreken met veel medewerkers en kunnen vergelijken met andere organisaties binnen of buiten de woningcorporatie sector.

Naar aanleiding van enkele rondetafelgesprekken¹⁵ met accountants en AC leden werd de volgende kanttekening gemaakt:

“Het gesprek over de soft controls komt nauwelijks van de grond. Hierbij komt het aan op gedrag en uitingen daarvan en dat lijkt niet a priori op het terrein van de accountant te liggen. Op dit gebied zal de schroom overwonnen moeten worden.”

Het verdient aanbeveling dat accountants door commissarissen ook worden uitgedaagd om meer te zeggen over de soft controls. Bijvoorbeeld door dit op te nemen in de opdracht en via gerichte vragen aan de accountant. De NBA heeft enige jaren geleden een brochure¹⁶ uitgebracht over accountants en Toon aan de Top, een uiterst belangrijke soft control.

De inbreng van de accountant bij niet financiële onderwerpen werd door de AC's van de Nederlandse AEX en AMX beursfondsen als gunstig tot zeer gunstig ervaren.

¹³ Uit VTW Handreiking Het verslag van de RvC (4e editie, verslagjaar 2018)

¹⁴ Meer succes met soft controls. Cultuur & Gedrag op de IAF/AC agenda (2019)

¹⁵ VTW handreiking Professioneel intern toezicht met de auditcommissie.

¹⁶ <https://www.nba.nl/globalassets/brochures/accountants-en-toon-aan-de-top.pdf>

Hieronder volgen enkele citaten van voorzitters van AC's van AEX en AMX beursfondsen:

“Laten we voorkomen dat de auditor verstijft in de regelgeving. De kwaliteit zit hem ook in de observaties en niet-formele bevindingen”

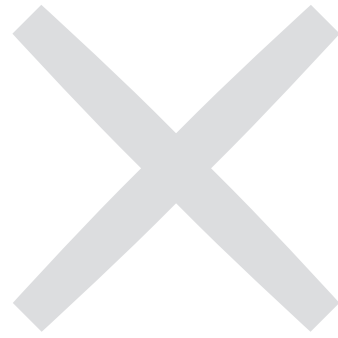
“Toch nog beter de cultuur in de organisatie betrekken. Wat zijn de consequenties van de tone at the top. De tone at the top heeft allerlei verschijningsvormen. Welke voorbeelden zijn positief en welke negatief.”

“Het is belangrijk voor de accountant om de organisatie en de drijvende krachten binnen de organisatie te begrijpen. Vooral de tone at the top is van cruciaal belang.”

3.14 RELATIE MET ACCOUNTANT WORDT ECHT BELEEFD.

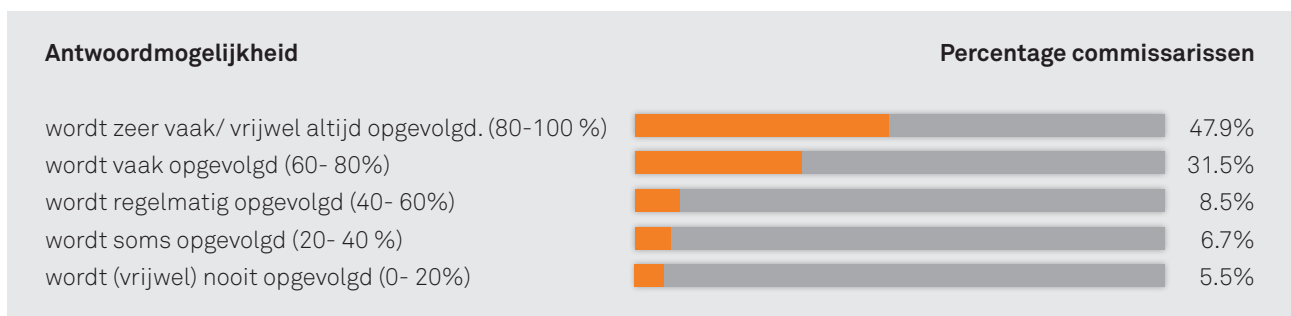
De relatie tussen de bestuurder, RvC en de accountant is allereerst een formele en gereguleerd in spelregels. Een relatie komt echter pas tot volle wasdom indien de spelers niet alleen de spelregels kennen en hanteren maar ook professioneel gedrag vertonen. Meer en meer komt de overtuiging naar voren dat het gedrag van de spelers van groot gewicht is. Dat gaat verder dan 'pas toe of leg uit'. Laat zien waar je voor staat en laat je daarop aanspreken. Hier kan en moet een beroep op de intrinsieke motivatie worden gedaan. Voor een goede verantwoording over en toezicht op de inzet van middelen, waarvan voor welhaast heel de bevolking vaststaat dat het 'hun geld' is, is het geboden dat alle drie, met respect voor ieders discipline, professioneel gedrag vertonen. Voor een nadere uitwerking van dit professioneel gedrag wordt verwezen naar hoofdstuk 6 van de VTW publicatie Spel met meerwaarde.

Wil de relatie tussen de RvC en de accountant daadwerkelijk inhoud krijgen die voor beiden ook bijdraagt aan het vertrouwen van de maatschappij, dan lijken meerdere contactmomenten noodzakelijk. Investeren in een goede relatie en geregeld overleg helpen een sfeer van wederzijds respect te creëren, waarin ook moeilijke vraagstukken aan de orde kunnen komen. Goede gelegenheden hiertoe zijn, naast overleg over de jaarrekening/jaarverslag, het pre-audit gesprek, nieuwe (ingrijpende) overheidsmaatregelen en strategiewijziging

AANBEVELING 12

Het bestuur en de RvC stellen jaarlijks vast dat de relatie met de externe accountant ook echt wordt 'beleefd'.

Het indicatieve opvolgingspercentage bij deze aanbeveling is 72 % volgens de commissarissen. Omdat deze aanbeveling zich specifiek richt op de RvC hebben accountants deze vraag niet gehad. Ook bij deze aanbeveling geldt dat er nog ruimte voor verbetering is. Hierbij dient rekening gehouden te worden met de conclusie waar het onderzoek onder de AC voorzitters van de AEX en AMX beursfondsen mee af sluit :

“Eisen vanuit wet-en regelgevers en toezichthouders dwingen de accountant tot een verhoogde concentratie op de traditionele aandachtsgebieden. Vanuit de markt heerst juist de wens om naast de formele controle ook toegevoegde waarde in de vorm van 'the bigger picture' te ontvangen: minder compliance, meer professional judgement.

De uitdaging waar de accountantssector voor staat, luidt: is de sector in staat de toenemende externe regeldruk te weerstaan en de focus meer te leggen op relevantie en toegevoegde waarde?”

4. OVERIGE BEVINDINGEN UIT HET ONDERZOEK

4.1 VOLLEDIGHEID AANBEVELINGEN VTW HANDREIKING

De vragenlijsten bevatten ook een vraag met betrekking tot de volledigheid van de aanbevelingen in de VTW handreiking: *Welke aanbeveling mist U?*

De commissarissen hebben hier niets ingevuld dus missen kennelijk geen aanbevelingen.

Een commissaris was echter wel van mening dat de aanbevelingen te algemeen geformuleerd waren, “te weinig handson”.

De accountants hadden wel enkele suggesties:

“Op dit moment wordt er niet expliciet aandacht geschonken aan de mening van de accountant over het functioneren van de RvC of AC”

“De RvC/ AC heeft een meer prominente rol bij de bespreking van het risicomanagement en meer in het bijzonder frauderisico's met de accountant”

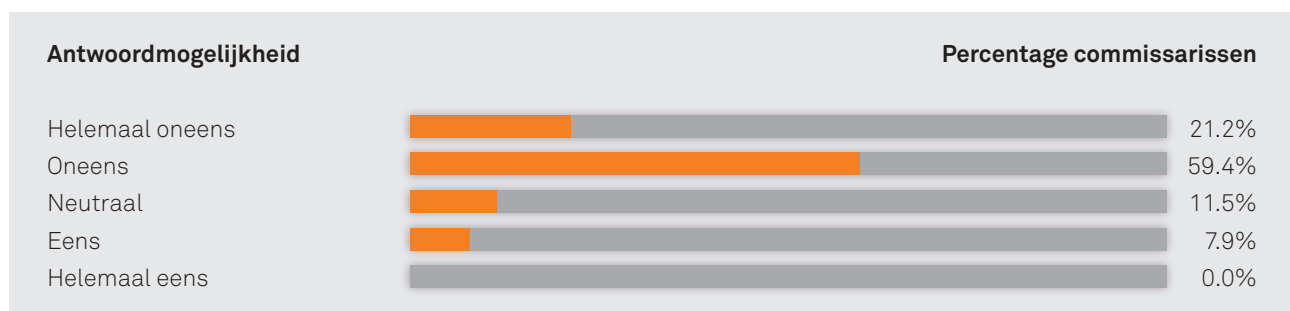
“De RvC dient na te gaan of de accountant voldoende budget heeft om alle verwachtingen na te gaan. (nu gedraagt de RvC zich soms als gierige inkoper, hetgeen absoluut niet past bij hun rol)”

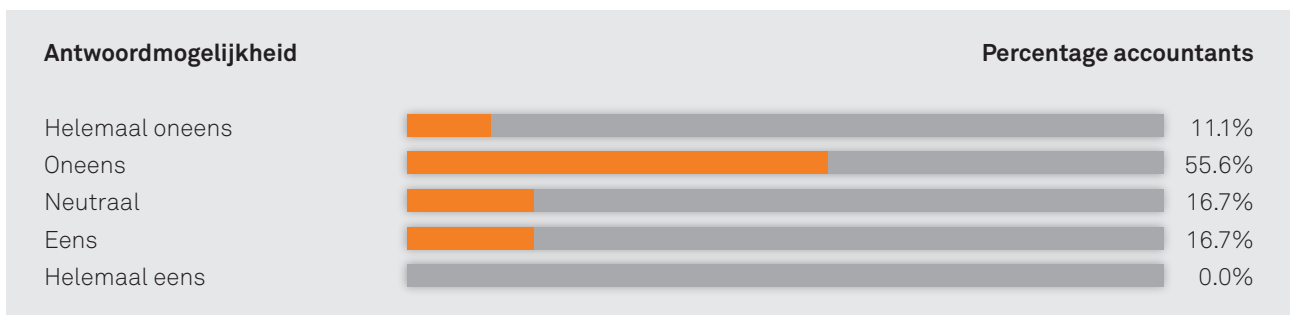
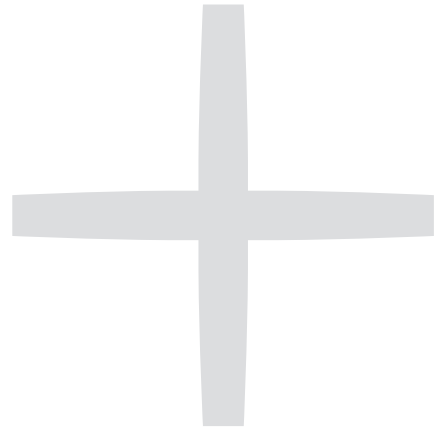
“Overwogen kan worden om het thema “fraude en integriteit” nadrukkelijker naar voren te laten komen. Nu wordt er met name gesproken over “interne beheersing”.

4.2 TWEE STELLINGEN

In de vragenlijsten waren ook 2 stellingen opgenomen waarop de commissarissen en accountants konden reageren.

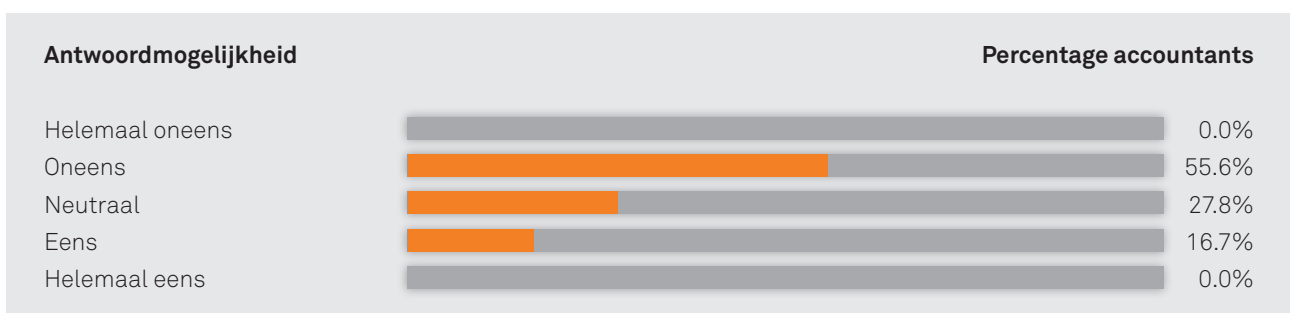
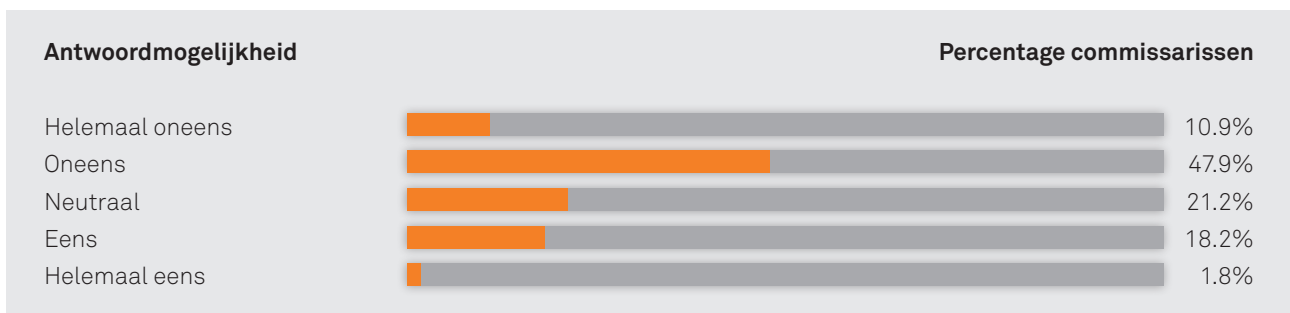
In de bespreking(en) met de RvC (AC) is te veel aandacht voor bijzaken zoals hoogte van de accountants fee en ontwikkelingen in de sector en te weinig echte aandacht voor het uitwisselen van de waarnemingen over de organisatie.

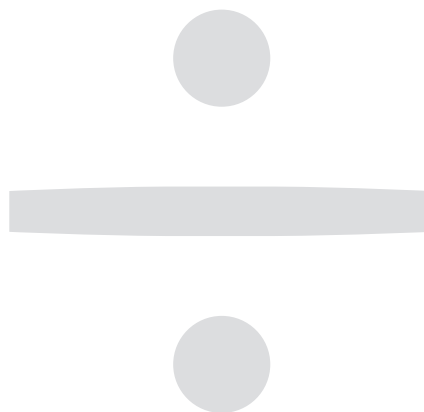

Geen enkele commissaris en accountant is het helemaal eens met deze stelling. Slechts enkele respondenten hebben eens geantwoord. Hieruit mag afgeleid worden dat in de meeste besprekingen van de accountants met de RvC (AC) er gelukkig voldoende aandacht wordt geschonken aan de hoofdzaken zoals de waarnemingen over de organisatie. Dit beeld wordt ook bevestigd door de antwoorden op de tweede stelling hieronder. Alhoewel hier nog wel sprake is van enige ruimte voor verbetering.

In de bespreking(en) met de RvC (AC) is te veel aandacht voor de verantwoording achteraf en te weinig aandacht voor het toekomstig perspectief van de woningcorporatie (begroting, meerjarenplannen, etc.).

5. AFSLUITING EN CONCLUSIES

De twaalf aanbevelingen van de VTW worden in de praktijk redelijk goed opgevolgd alhoewel er op 5 aanbevelingen sprake is van significante (meer dan 10%) afwijkingen. Er lijkt geen aanleiding te zijn om de aanbevelingen aan te vullen met nieuwe aanbevelingen. Commissarissen zouden de accountants wel kunnen vragen wat hun indruk is van het functioneren van de AC/RvC.

De 12 aanbevelingen zijn nog steeds actueel en relevant. Het valt te overwegen om sommige aanbevelingen nog uitdagender/scherper te formuleren bij de volgende herziening van de handreiking.

Op basis van de onderzoeksresultaten verdient het in ieder geval aanbeveling om de 12 aanbevelingen en de mate van opvolging regelmatig op de agenda te zetten van de AC. Zodat commissarissen en accountants daarover met elkaar 'het echte gesprek' aan kunnen gaan. Naar verwachting zal dit leiden tot een nog betere governance van de woningcorporaties.

BIJLAGE 1

INDICATIEVE OPVOLGINGSPERCENTAGES

PER AANBEVELING

Nummer en tekst aanbeveling VTW	Indicatieve opvolgingspercentages vlgs de accountants	Indicatieve opvolgingspercentages vlgs de commissarissen	verschillen
1. Bestuur en RvC stellen jaarlijks vast dat zij expliciet op de hoogte zijn van de vigerende wet-en regelgeving en borgen een juiste toepassing ervan.	n.v.t.	69 %	
2. De RvC licht het selectieproces van de accountant toe in het jaarverslag, alsmede de redenen die aan de wisseling ten grondslag liggen. (verplicht op grond van bepaling 5.8 Code)	58 %	67 %	-9 %
3. De AC (RvC) voert jaarlijks een pre-audit gesprek met de accountant.	78 %	77 %	1 %
4. De AC (RvC) voert jaarlijks een gesprek met de accountant buiten de aanwezigheid van het bestuur.	44 %	77 %	-33 %
5. De jaarrekening, de controleverklaring en het accountantsverslag worden door de accountant besproken in de voltallige RvC. (verplicht op grond van 5.10 Code)	80 %	87 %	-7 %
6. De AC (RvC) voert jaarlijks een gesprek met de accountant over de managementletter. De managementletter wordt ter kennisname gebracht van de RvC.	82 %	85 %	-3 %
7. De accountant rapporteert afzonderlijk over het interne risicobeheersings- en controlesysteem, het investeringsstatuut en het verbindingenstatuut in de management letter. Een samenvatting wordt opgenomen in het accountantsverslag	72 %	73 %	-1 %
8. De assurancerapporten worden ter informatie aangeboden aan de AC en of RvC.	59 %	75 %	-16 %
9. De beoordeling van het functioneren van de accountant en de evaluatie van de wederzijdse samenwerking wordt als onderwerp geagendeerd bij de AC vergadering (RvC vergadering) waar de	61 %	81 %	-20 %

jaarrekening, de controleverklaring en het accountantsverslag worden besproken (verplicht op grond van 5.11 Code)			
10a Het bestuur besteedt aandacht aan de integrale toepassing van de Governancecode woningcorporaties en rapporteert hier jaarlijks over.	69 %	77 %	-8 %
10b De RvC besteedt aandacht aan de integrale toepassing van de Governancecode woningcorporaties en rapporteert hier jaarlijks over.	72 %	78 %	-6 %
10c De accountant besteedt aandacht aan de integrale toepassing van de Governancecode woningcorporaties en rapporteert hier jaarlijks over.	54 %	71 %	-17 %
11. De commissarissen dagen de accountant uit om 'meer' te zeggen door de bespreking van de 'zachte' bevindingen te agenderen.	62 %	76 %	-14 %
12. Het bestuur en de RvC stellen jaarlijks vast dat de relatie met de externe accountant ook echt wordt 'beleefd'.	n.v.t.	72 %	
Stellingen	Percentage oneens accountants	Percentage oneens commissarissen	Vershil
In de bespreking(en) met de RvC (AC) is te veel aandacht voor bijzaken zoals hoogte van de accountants fee en ontwikkelingen in de sector en te weinig echte aandacht voor het uitwisselen van de waarnemingen over de organisatie .	62 %	69 %	-7 %
In de bespreking(en) met de RvC (AC) is te veel aandacht voor de verantwoording achteraf en te weinig aandacht voor het toekomstig perspectief van de woningcorporatie (begroting, meerjarenplannen, etc.)	58 %	60 %	-2 %

BIJLAGE 2

VRAGENLIJSTEN

ONDERZOEK ONDER ACCOUNTANTS EN COMMISSARISSEN VAN WONINGCORPORATIES.

Vragenlijst voor commissarissen

De VTW heeft in 2017 twaalf aanbevelingen gepubliceerd¹⁷ voor de relatie tussen de RvC, het bestuur en de externe accountant. De VTW en de NBA stuurgroep woningcorporaties willen weten in hoeverre de aanbevelingen die zich richten op accountants en commissarissen worden nageleefd in de praktijk.

Het invullen van deze vragenlijst neemt niet meer dan 10 minuten van uw tijd in beslag.

We beginnen met enkele **algemene vragen**.

Bij hoeveel woningcorporaties functioneert u in 2019 als commissaris?

...woningcorporaties met meer dan 5000 verhuur eenheden.

...woningcorporaties met minder dan 5000 verhuur eenheden.

Heeft u rechtstreeks contacten met de accountant die de jaarrekening controleert? (er zullen commissarissen zijn die niet in de AC zitten)

Mist u aanbevelingen in de handreiking van de VTW? Zo ja welke?

Hieronder volgt een aantal **aanbevelingen** uit de VTW handreiking waarop uw mening wordt gevraagd.

- A. Deze aanbeveling wordt zeer vaak/ vrijwel altijd opgevolgd. (80-100 %)
- B. Deze aanbeveling wordt vaak opgevolgd (60- 80%)
- C. Deze aanbeveling wordt regelmatig opgevolgd (40- 60%)
- D. Deze aanbeveling wordt soms opgevolgd (20- 40 %)
- E. Deze aanbeveling wordt (vrijwel) nooit opgevolgd (0- 20%)

1. Bestuur en RvC stellen jaarlijks vast dat zij expliciet op de hoogte zijn van de vigerende wet- en regelgeving en borgen een juiste toepassing ervan. (A,B,C,D,E)
2. De RvC licht het selectieproces van de accountant toe in het jaarverslag, alsmede de redenen die aan de wisseling ten grondslag liggen. NB Deze toelichting is verplicht op grond van bepaling 5.8 van de Governancecode woningcorporaties. (A,B,C,D,E)
3. De AC (de RvC indien deze geen AC heeft ingesteld) voert jaarlijks een pre-audit gesprek met de accountant. (A,B,C,D,E)
4. De AC (de RvC indien deze geen AC heeft ingesteld) voert jaarlijks een gesprek met de accountant buiten de aanwezigheid van het bestuur. (A,B,C,D,E)
5. De jaarrekening, de controleverklaring en het accountantsverslag worden door de accountant besproken in de voltallige RvC. (Deze bespreking is verplicht op grond van bepaling 5.10 van de Governancecode woningcorporaties). (A,B,C,D,E)

¹⁷ Handreiking Spel met meerwaarde.

6. De AC (de RvC indien deze geen AC heeft ingesteld) voert jaarlijks een gesprek met de accountant over de managementletter. De managementletter wordt ter kennisname gebracht van de RvC. (A,B,C,D,E)
7. De accountant rapporteert afzonderlijk over het interne risicobeheersings- en controlesysteem, het investeringsstatuut en het verbindingenstatuut in de management letter. Een samenvatting wordt opgenomen in het accountantsverslag. (A,B,C,D,E)
8. De assurance-rapporten (dVi) van de accountant worden ter informatie aangeboden aan de AC en of RvC. (A,B,C,D,E)
9. De beoordeling van het functioneren van de accountant en de evaluatie van de wederzijdse samenwerking wordt als onderwerp geagendeerd bij de AC vergadering (de RvC vergadering indien de RvC geen AC heeft ingesteld) waar de jaarrekening, de controleverklaring en het accountantsverslag worden besproken. NB Deze beoordeling en evaluatie is verplicht op grond van bepaling 5.11 van de Governancecode woningcorporaties. (A,B,C,D,E)
10. Het bestuur, de RvC en de accountant besteden aandacht aan de integrale toepassing van de Governancecode Woningcorporaties en rapporteren hier jaarlijks over.
 - 10.1 Het bestuur (A,B,C,D,E)
 - 10.2 De RvC (A,B,C,D,E)
 - 10.3 De accountant (in het accountantsverslag of de management letter) (A,B,C,D,E)
11. De commissarissen dagen de accountant uit om 'meer' te zeggen door de bespreking van de 'zachte' bevindingen te agenderen. (A,B,C,D,E)
12. Het bestuur en de RvC stellen jaarlijks vast dat de relatie met de externe accountant ook echt wordt 'beleefd'. (A,B,C,D,E)

Tot slot volgen hier enkele **stellingen**:

13. In de bespreking(en) met de RvC (AC) is te veel aandacht voor bijzaken zoals hoogte van de accountants fee en ontwikkelingen in de sector en te weinig echte aandacht voor het uitwisselen van de waarnemingen over de organisatie .
(helemaal eens, eens, neutraal oneens, helemaal oneens)
14. In de bespreking(en) met de RvC (AC) is te veel aandacht voor de verantwoording achteraf en te weinig aandacht voor het toekomstig perspectief van de woningcorporatie (begroting, meerjarenplannen, etc.)
(helemaal eens, eens, neutraal oneens, helemaal oneens)

Hartelijk dank voor uw medewerking!

Directeur VTW Voorzitter NBA stuurgroep woningcorporaties.

ONDERZOEK ONDER ACCOUNTANTS EN COMMISSARISSEN VAN WONINGCORPORATIES.

Vragenlijst voor accountants

De VTW heeft in 2017 twaalf aanbevelingen gepubliceerd¹⁸ voor de relatie tussen de RvC, het bestuur en de externe accountant. De VTW en de NBA stuurgroep woningcorporaties willen weten in hoeverre de aanbevelingen die zich richten op accountants en commissarissen worden nageleefd in de praktijk.

Het invullen van deze vragenlijst neemt niet meer dan 10 minuten van uw tijd in beslag.

We beginnen met enkele **algemene vragen**.

Hoeveel woningcorporaties controleert u in 2019?

...woningcorporaties met meer dan 5000 verhuur eenheden.

...woningcorporaties met minder dan 5000 verhuur eenheden.

Mist u aanbevelingen in de handreiking van de VTW?

Ben u zelf commissaris (geweest) bij een woningcorporatie?

Ja, bij... woningcorporaties.

Hieronder volgt een aantal aanbevelingen uit de VTW handreiking waarop uw mening wordt gevraagd.

A. Deze aanbeveling wordt zeer vaak/ vrijwel altijd opgevolgd. (80-100 %)

B. Deze aanbeveling wordt vaak opgevolgd (60- 80%)

C. Deze aanbeveling wordt regelmatig opgevolgd (40- 60%)

D. Deze aanbeveling wordt soms opgevolgd (20- 40 %)

E. Deze aanbeveling wordt (vrijwel) nooit opgevolgd (0- 20%)

1. De RvC licht het selectieproces van de accountant toe in het jaarverslag, alsmede de redenen die aan de wisseling ten grondslag liggen. (Deze toelichting is verplicht op grond van bepaling 5.8 van de Governancecode woningcorporaties). (A,B,C,D,E)
2. De AC (de RvC indien deze geen AC heeft ingesteld) voert jaarlijks een pre-audit gesprek met de accountant. (A,B,C,D,E)
3. De AC (de RvC indien deze geen AC heeft ingesteld) voert jaarlijks een gesprek met de accountant buiten de aanwezigheid van het bestuur. (A,B,C,D,E)
4. De jaarrekening, de controleverklaring en het accountantsverslag worden door de accountant besproken in de voltallige RvC. (Deze bespreking is verplicht op grond van bepaling 5.10 van de Governancecode woningcorporaties). (A,B,C,D,E)

¹⁸ Handreiking Spel met meerwaarde.

5. De AC (de RvC indien deze geen AC heeft ingesteld) voert jaarlijks een gesprek met de accountant over de managementletter. De managementletter wordt ter kennisname gebracht van de RvC. (A,B,C,D,E)
6. De accountant rapporteert afzonderlijk over het interne risicobeheersings- en controlesysteem, het investeringsstatuut en het verbindingenstatuut in de management letter. Een samenvatting wordt opgenomen in het accountantsverslag. (A,B,C,D,E)
7. De assurance-rapporten (dVi) van de accountant worden ter informatie aangeboden aan de AC en of RvC. (A,B,C,D,E)
8. De beoordeling van het functioneren van de accountant en de evaluatie van de wederzijdse samenwerking wordt als onderwerp geagendeerd bij de AC vergadering (de RvC vergadering indien de RvC geen AC heeft ingesteld) waar de jaarrekening, de controleverklaring en het accountantsverslag worden besproken. NB Deze beoordeling en evaluatie is verplicht op grond van bepaling 5.11 van de Governancecode woningcorporaties. (A,B,C,D,E)
9. Het bestuur, de RvC en de accountant besteden aandacht aan de integrale toepassing van de Governancecode woningcorporaties en rapporteren hier jaarlijks over.
 - 9.1 Het bestuur (A,B,C,D,E)
 - 9.2 De RvC (A,B,C,D,E)
 - 9.3 De accountant (in het accountantsverslag of de management letter) (A,B,C,D,E)
10. De commissarissen dagen de accountant uit om 'meer' te zeggen door de bespreking van de 'zachte' bevindingen te agenderen. (A,B,C,D,E)

Tot slot volgen hier enkele **stellingen**:

11. In de bespreking(en) met de RvC (AC) is te veel aandacht voor bijzaken zoals hoogte van de accountants fee en ontwikkelingen in de sector en te weinig echte aandacht voor het uitwisselen van de waarnemingen over de organisatie .
(helemaal eens, eens, neutraal oneens, helemaal oneens)
12. In de bespreking(en) met de RvC (AC) is te veel aandacht voor de verantwoording achteraf en te weinig aandacht voor het toekomstig perspectief van de woningcorporatie (begroting, meerjarenplannen, etc.)
(helemaal eens, eens, neutraal oneens, helemaal oneens)

Hartelijk dank voor uw medewerking!

Directeur VTW Voorzitter NBA stuurgroep woningcorporaties.

Koninklijke Nederlandse
Beroepsorganisatie
van Accountants

NBA

Antonio Vivaldistraat 2
1083 HP Amsterdam
Postbus 7984
1008 AD Amsterdam

T 020 301 03 01
E nba@nba.nl
I www.nba.nl

